

Vertaalslag van beleid naar praktijk

*Etnisch- culturele diversiteit op televisie bij de
publieke omroep*

Floortje Vissers

De vertaalslag van beleid naar praktijk

Een studie naar de etnisch- culturele diversiteit op televisie bij de
publieke omroep

Deze masterthesis is ingediend ter afronding van de Master Culturele Antropologie:
Multiculturalisme in vergelijkend perspectief

Floortje Vissers (3782476)

Faculteit Sociale Wetenschappen

Begeleider: Katrien Klep

Universiteit Utrecht

Augustus 2013

f.m.e.vissers@students.uu.nl

Abstract

De NTR is een taakomroep binnen de Nederlandse Publieke Omroep (NPO). De NTR heeft vanuit de overheid de opdracht gekregen extra aandacht te besteden aan diversiteit. Er is sprake van een spanningsveld op dit gebied, tussen het beleid en de programmamakers. De missie van de NPO omvat de hele natie-staat: *“De publieke omroep is van en voor iedereen. De publieke omroep bindt de Nederlandse samenleving met programma’s die informeren, inspireren en amuseren”* (NPO 2013). Nederland is een multiculturele samenleving, maar deze diversiteit zie je nog niet goed terug in de media. Tegen deze achtergrond is de representatie van diversiteit bij de NTR onderzocht. De NPO en zijn rol in het functioneren van de democratie is onderzocht, het diversiteitsbeleid is geanalyseerd en tot slot zijn er twee NTR-kinderprogramma’s onderzocht op diversiteit, te weten *Sesamstraat* en *Het Klokhuis*.

Keywords: diversiteit, natie-staat, multiculturalisme, diversiteitsbeleid, publieke omroep, media, televisie.

Voorwoord

Al van kleins af aan ben ik een groot fan van *Sesamstraat*-bewoner leniemienie. Die muis heeft pit en is altijd een soort voorbeeld voor mij geweest. Ik ben opgegroeid met *Sesamstraat* en *Het Klokhuis*: een programma dat mijn honger naar informatie stilde, maar tegelijk ook verder aanwakkerde. Inmiddels ben ik heel wat jaren ouder en vind ik de programma's nog steeds leuk om naar te kijken. Mede omdat ik graag stage wilde lopen bij de publieke omroep heb ik ervoor gekozen om ook mijn masteronderzoek te richten op de publieke omroep. De *Nederlandse Publieke Omroep* is een interessante organisatie, omdat je het dagelijks ziet op televisie en het een nauwe relatie heeft met de politiek. Ik heb altijd al een grote belangstelling voor culturen gehad, vandaar dat ik op het idee kwam om diversiteit bij de publieke omroep te gaan onderzoeken. Om mijn onderwerp verder te specificeren heb ik gekozen om de programma's *Sesamstraat* en *Het Klokhuis* als casus te nemen.

Vooraf had ik niet gedacht dat het zoveel energie zou kosten om onderzoek te doen. Ik had een inschattingfout gemaakt door te denken dat ik een stage kon combineren met het doen van onderzoek in de standaardperiode van een half jaar. Hierdoor heb ik mezelf erg onder druk gezet, maar het is uiteindelijk wel gelukt. Dit was mij niet gelukt zonder de hulp van mijn begeleider Katrien Klep. Ik wil haar dan ook graag bedanken voor al haar goede adviezen, begrip en hartelijkheid. Daarnaast wil ik graag mijn stagebegeleiders vanuit de VPRO/ NTR bedanken, zij hebben altijd actief meegedacht met mijn onderzoek. Tot slot wil ik mijn familie bedanken voor alle steun en liefde die ze mij gegeven hebben.

Floortje Vissers, augustus 2013

Inhoud

Abstract	3
Voorwoord	4
Hoofdstuk 1 Inleiding.....	7
1.1 Introductie.....	7
1.2 Theoretische afbakening.....	10
1.2.1 De wereld is veranderd	12
1.3 Methodische verantwoording.....	13
1.4 Opbouw scriptie	16
Hoofdstuk 2: De Nederlandse worsteling met diversiteit door de jaren heen	18
2.1 Introductie.....	18
2.2 De verzuiling en de publieke omroep.....	18
2.2.1 Een nieuwe zuil.....	21
2.3 De opkomst van de verzorgingsstaat	22
2.4 Paradox Multiculturalisme	23
2.5 Identity Politics.....	25
2.6 Afsluiting.....	28
Hoofdstuk 3 Diversiteitsbeleid bij de publieke omroep door de jaren heen.....	30
3.1 Introductie.....	30
3.2 Hoeksteen van de democratie	30
3.3 Diversiteitsbeleid door de jaren heen	33
3.4 Het huidige diversiteitsbeleid.....	36
3.5 NTR als Paradox van het Multiculturalisme	37
3.6 Afsluiting.....	40

Hoofdstuk 4	NTR-kindertelevisie als casus	42
4.1	Introductie	42
4.3	Sesamstraat	43
4.3.1	Historische achtergrond	43
4.3.2	<i>Sesame Street</i> in Nederland	44
4.3.3	<i>Sesamstraat</i> door de jaren heen	46
4.4	Het Klokhuis	51
4.4.1.	Historische achtergrond	51
4.4.2	<i>Het Klokhuis</i> door de jaren heen	54
4.5	Afsluiting	57
Hoofdstuk 5	Conclusies en reflectie	59
5.1	Conclusies	59
5.2	Reflectie	62
Literatuurlijst		63
Bijlage 1	Een overzicht van het overheidsbeleid omtrent diversiteit volgens Bink (2003: 5-7).	69
Bijlage 2	Overzicht NTR-programma's afdeling Diversiteit	71
Bijlage 3	Overzicht NTR-programma's	72

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Introductie

“De Publieke omroep is onmisbaar in democratie en Nederland staat onder druk”

(NRC Handelsblad op 13 juni 2013)

Deze uitspraak is afkomstig van Ingrid Deltenre, directeur van de European Broadcasting Union (EBU). Zij zegt dat een publieke omroep bijdraagt aan het pluralisme en de culturele diversiteit binnen het mediabestel. De democratie in Nederland staat onder druk, doordat het risico bestaat dat niet iedereen gerepresenteerd zal kunnen worden door de bezuinigingen bij de rijksoverheid, aldus Deltenre (NRC Handelsblad 2013).

Het is de taak van de *Nederlandse Publieke Omroep* (NPO) om de hele cultureel- diverse samenleving van Nederland te weerspiegelen. In de missie van de NPO komt dit duidelijk naar voren: *“Van en voor iedereen”*, de NPO omvat hiermee de hele natie-staat Nederland. Elke burger betaalt belastinggeld dus de NPO is ook *“van iedereen”* maar het moet ook *“voor iedereen”* zijn (NPO 2013). Het is de bedoeling dat al de verschillende publieke omroepen rekening houden met de cultureel- diverse samenleving van Nederland bij het maken van programma's, bij het samenstellen van het personeelsbestand en bij het bereiken van het publiek. De overheid heeft de omroep NTR de speciale taak gegeven om meer aandacht te besteden aan diversiteit. De naam van de omroep zegt het al: *NTR: speciaal voor iedereen*. In de Mediawet staan beleidsafspraken beschreven omtrent diversiteit bij de NTR, de NTR heeft een diversiteitstaak vanuit de overheid gekregen en de programmamakers moeten dit beleid vervolgens uitvoeren. De vertaalslag van beleid naar programma's is moeilijk te maken, doordat er een spanningsveld gaande is tussen het beleid omtrent diversiteit en de uitvoering ervan door de programmamakers.

Het spanningsveld tussen beleid en de praktijk staat in deze thesis centraal. In dit onderzoek is onderzocht hoe de NTR, via het medium televisie, de vertaalslag maakt van beleid omtrent diversiteit en de uitvoering daarvan. Dit is gedaan door naar de representatie van etnisch- culturele groepen te kijken in twee NTR- jeugdprogramma's: *Sesamstraat* en *Het Klokhuis*. In de volgende hoofdstukken wordt duidelijk dat het belangrijk is dat de NTR een afspiegeling is van de Nederlandse samenleving, omdat de publieke omroep ten eerste eigendom van iedereen is. Het wordt namelijk door iedereen betaald, door het afdragen van belasting. Ten tweede heeft televisie veel macht, omdat het de publieke opinie kan beïnvloeden door het verspreiden van bepaalde gedachtes en ervaringen. Het

heeft een grote impact op cultuur en het kan identiteitsvormend zijn, doordat bepaalde beelden en symbolen vaak herhaald worden en dit kan voor homogeniteit, heterogeniteit of een tussenvorm van culturen zorgen binnen een samenleving. Ook maakt televisie bewust of onbewust gebruik van bepaalde stereotyperingen, dit alles kan tot polarisering leiden of tot verbinding in de samenleving. De Nederlandse overheid kiest ervoor om een inclusief beleid te voeren bij de publieke omroep met multiculturalisme als uitgangspunt. Alle groepen moeten gerepresenteerd worden, weerspiegeld worden, in het programma-aanbod van de publieke omroep.

De Publieke Omroep is een actueel onderwerp, doordat er momenteel een heftig debat gevoerd wordt over de toekomst van de publieke omroep. Volgens Henk Hagoort, directeur NPO, moet een derde van de kijktijd van de markt gehaald worden. Daarbij zegt hij: *“Ik weet niet hoe lang de omroepen nog stand houden”* (Hagoort 2013). Er is een grote economische crisis gaande met als gevolg dat er bezuinigd gaat worden op de publieke omroep. In totaal zal er meer dan dertig procent bezuinigd gaan worden. Sommigen zien dit als een schande, omdat de publieke omroep de samenleving weerspiegelt *“Van en voor iedereen”*, aldus de missie van de NPO. De tegenstanders zien het anders, er moet veel bezuinigd worden en dus ook op de NPO.

Een ander punt in het debat is dat de publieke omroep wordt gezien als maatschappelijk en cultureel erfgoed. Het is de plaats waar iedereen uit de samenleving gerepresenteerd moet worden, omdat dit belangrijk is voor de wijze waarop mensen over diversiteit denken. Zo kan er een publieke opinie ontstaan, dit maakt het tot het fundament van een democratische samenleving omdat iedereen gehoord wordt. Volgens hoogleraar Diversiteit en Integratie Halleh Ghorashi (in Sunier 2009) is de media erg belangrijk, omdat het een intermediaire rol heeft in het vormgeven en bewaken van de cultuur van de democratie doordat het tegenwicht kan bieden tegen de dominante vertogen. Zo werd er tot in de jaren tachtig gedacht dat de gastarbeiders, die in de jaren zestig uit Turkije en Marokko naar Nederland gehaald werden om werk te verrichten, ooit weer terug naar huis zouden gaan. De media moet eraan bijdragen dat basisaannames uit de praktijk, bijvoorbeeld dat de gastarbeiders terug zouden keren, openlijk bekritiseerd wordt in de media zodat er een nieuw soort denken ontstaat. Mensen gaan twifelen aan de eigen aannames en gaan het bekritisieren wat kan zorgen voor meer ruimte voor diversiteit (Ghorashi in Sunier 2009:53). De NTR heeft de wettelijke taak vanuit de overheid gekregen om aandacht te besteden aan diversiteit, zodat er tegenwicht geboden kan worden tegen het heersende witte discours. Volgens Ghorashi (2009) is het probleem dat Nederland al vanuit het verleden de gewoonte heeft om zich te focussen op verschillen in plaats van op overeenkomsten en dat beïnvloed de media, aldus Ghorashi (Ghorashi in Sunier 2009:51). De

opkomst van rechts-populistische partijen in het politieke spectrum zorgt ervoor dat deze focus nog sterker wordt, zij spelen in op de verschuiving in onze cultuur van gemeenschap naar individu. Als gevolg van dit populisme heeft Nederland een homogene *dikke* notie van identiteit gekregen die bijna een etnisch-nationalistische invulling heeft aldus Ghorashi (2006:30), hierdoor wordt uitsluiting van etnische minderheden heel makkelijk. Maar de publieke omroep heeft de missie om voor iedereen te zijn en mag mensen daardoor niet buitensluiten. Maar omdat het denken in Nederland tegenwoordig gefocust is op het verschil is de publieke omroep vaak het onderwerp van discussie.

In deze thesis wordt de relatie tussen diversiteit, de publieke omroep, democratie en de natie-staat beschreven. Diversiteit wordt in deze thesis gezien als de etnisch- culturele representatie van de verschillende bevolkingsgroepen in Nederland op de televisie. Hierbij ligt de focus op de publieke omroep, een nationaal instituut die programma's uitzendt op de televisiezenders Nederland 1, 2 en 3. Democratie is het bieden van ruimte aan diversiteit, iedereen moet gehoord kunnen worden en er moet kritisch gekeken worden naar het dominante discours (Ghorashi in Sunier 2009:53). Ghorashi verwijst naar Rath die zegt dat het discours momenteel wordt gekenmerkt door het denken dat migranten sociaal-cultureel anders zijn, een sociaal- economische achterstand hebben en zich niet goed kunnen aanpassen aan de autochtone bevolking (Ghorashi 2006:8). In dit kader zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

Hoofdvraag van dit onderzoek:

Hoe maakt de NTR de vertaalslag in het spanningsveld tussen beleid omtrent diversiteit en de uitwerking daarvan?

Om antwoord op deze hoofdvraag te kunnen zijn er enkele deelvragen opgesteld:

Hoe wordt diversiteit weergegeven op televisie bij de publieke omroep?

Wat is het diversiteitsbeleid bij de publieke omroep?

Hoe wordt diversiteit vertaald door de NTR?

Om deze onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden is gebruik gemaakt van informele interviews en gesprekken, waarbij gevraagd is hoe diversiteit weergegeven wordt op televisie. Deze gegevens is gecombineerd met literatuur over de publieke omroep en beleidsstukken omtrent diversiteit.

1.2 Theoretische afbakening

Tot ver in de jaren zeventig hoorde elke burger van Nederland bij een van de vier stromingen in de samenleving, de zuilen: de Rooms-Katholieken, Protestant-Christelijken, Sociaal-Democraten en Liberalen. Socioloog August van den Brande (2002) zei dat de radio en televisie afkomstig waren van de publieke omroep en daar werden de Rooms-Katholieken voorzien van programma's bij de KRO, de Protestant- Christelijken bij de NCRV, de Sociaal-Democraten bij de VARA en de Liberalen bij de AVRO. Deze zuilen waren aparte groepen die onderling sterk verschilden van elkaar. Binnen deze groepen was er een sterke verwevenheid met diverse organisaties, zoals ziekenhuizen en scholen, ook had elke groep zijn eigen kranten en politieke partij. De Rooms- Katholieken werden vertegenwoordigd door de *Katholieke Volkspartij* (KVP), de Protestant- Christelijken door de *Anti-Revolutionaire Partij* (ARP) en de *Christelijk-Historische Unie* (CHU). De Sociaal- Democraten hadden de *Sociaal- Democratische Arbeiderspartij* als vertegenwoordiger in het politieke bestel en de Liberalen de *Liberalen Staatspartij* en de *Vrijzinnige Democratische Bond* (VDB) (Van den Brande 2002: 338).

Nederland is een democratische natie-staat. Volgens Anderson (2006) is een natie-staat een ingebeelde politieke gemeenschap, een *imagined community* omdat de leden elkaar nooit allemaal persoonlijk kunnen kennen. Anderson verwijst naar Renan die zegt dat het hebben van gemeenschappelijkheden, zoals een taal en geschiedenis, belangrijk zijn bij een ingebeelde gemeenschap. Maar soms worden dingen ook vergeten doordat het is ingebeeld en niet statisch van vorm is (Anderson 2006: 3). Het democratische karakter geeft aan dat het belangrijk is dat er naar iedereen wordt geluisterd. Iedereen moet dan ook toegang hebben tot de media, zoals kranten en televisie, zodat zij hun meningen kunnen verspreiden zodat er in een ruimte ontstaat, een *publieke sfeer*, waar de mening van het volk, de *publieke opinie* tot stand kan komen en waar gemeenschappen ontwikkeld kunnen worden. Patrick Eisenlohr (2009) verwijst naar Habermas die zegt dat de publieke sfeer de ruimte is tussen de staat en de privésfeer. Deze publieke sfeer is een plaats waar burgers samen kunnen komen en een publieke opinie kunnen vormen, zo kunnen ze de staat bediscussiëren. Door middel van media zoals kranten, televisie en Internet kan deze publieke opinie sneller tot stand komen.

“Public sphere is a secular space of face-to-face rational deliberation free from control of the courts and churches, the concept has become much more media-centric” (Eisenlohr 2009:7).

De media kan het publiek ook beïnvloeden in de publieke sfeer, het is een dialogisch proces. Eisenlohr verwijst naar Arjun Appadurai:

"Media practices shape visions of imagined lives, places and futures on a global scale, as they create a global imagination as a screen of projection for comparisons, with people you want to resemble and to be compared with, and those you don't want to be like" (Eisenlohr 2009:7).

De media zorgt voor beeldvorming waar mensen zich mee willen identificeren en is daardoor ook een soort *imagined community*. De mondialisering met zijn vervaagde natie-grenzen en nieuwe technologieën versterkt dit proces omdat informatie snel verspreid worden (Eriksen 2007: 40). De media creëert een mogelijkheid voor het verspreiden van gedachtepatronen en ervaringen (Hirschkind en Larkin 2008:4). De publieke omroep moet toegankelijk zijn voor iedereen en heeft ook het doel om de hele natie-staat te omvatten, alle burgers van Nederland. Dit komt terug in de missie van de Nederlandse Publieke Omroep:

"De publieke omroep is van en voor iedereen. De publieke omroep bindt de Nederlandse samenleving met programma's die informeren, inspireren en amuseren" (NPO 2013).

In de missie staat "van" en "voor" iedereen, om alle burgers van Nederland te kunnen omvatten zijn er verschillende omroepverenigingen. Tot in de jaren zeventig was dit overzichtelijk omdat er maar vier groepen waren in de samenleving waren die gerepresenteerd moesten worden in het media-aanbod, met ieder een eigen vereniging en een specifieke identiteit. Vanaf de jaren zestig zijn er steeds meer mensen van buiten Nederland naar ons land gekomen die hun eigen cultuur met zich meebrachten. Toen duidelijk werd dat deze groep in Nederland zou blijven, moest deze groep ook gerepresenteerd worden in het mediabestel. De Nederlandse natie-staat is namelijk een parlementaire democratie, dit wil zegen dat de burgers van Nederland vertegenwoordigers kiezen voor in het parlement, op deze manier hebben burgers invloed op het beleid. In een democratie moet er naar iedereen geluisterd worden en zo representeert de democratie niet de eenheid van het volk maar juist de verdeeldheid aldus hoogleraar bestuurskunde Paul Frissen in het boek *U bevindt zich hier* (2010:10). De parlementaire democratie kenmerkt zich in Nederland als multicultureel, er is meer dan een cultuur aanwezig in Nederland aldus Francio Guadelope (2007: 118). Volgens de missie van de publieke omroep wil zij de hele samenleving met al zijn verschillende culturen representeren omdat het voor iedereen moet zijn. De publieke omroep moet ook voor *iedereen* zijn omdat het

betaald wordt met publiek geld: iedereen betaalt mee door middel van het afdragen van belasting. Iedereen zou dus ook mee moeten kunnen beslissen over het omroepbestel.

1.2.1 De wereld is veranderd

Naast de gastarbeiders kwam de emigratie pas echt op gang na de val van de Berlijnse Muur in 1989. De wereld veranderde in een snel tempo en mensen trokken over landsgrenzen heen op zoek naar een nieuw bestaan. Francis Fukuyama (1992) ging ervan uit dat heel de wereld streeft naar vreedzaamheid, vrijheid en welvaart. Hij dacht dat het einde van de Koude Oorlog met het kapitalisme versus het socialisme, ook het einde van de ideologische evolutie zou zijn en er zouden geen tegenstellingen meer zijn (Fukuyama 1992:11). Als reactie op Fukuyama schreef Samuel P. Huntington (1993) het boek *The Clash of Civilizations*, hij deelt de wereld op in beschavingen met een duidelijk onderscheid in religies. Hij stelt dat in plaats van economische verschillen religie- en cultuurverschillen de fundamentele bron van conflicten zijn. In plaats van ideologieën stonden nu beschavingen of culturen tegenover elkaar en ontstond er een strijd op de grens van het liberale vrije westen en de fundamentalistische Islam. Na de ineenstorting van het Communisme konden mensen vrij reizen en de mondialisering versterkte dit proces (Huntington 1992:22). David Harvey zegt dat door de mondialisering die gekenmerkt wordt door *time-space compression*, tijd en ruimte steeds minder betekenis krijgen. Ook vervagen de grenzen van de natie-staat, dit zorgt ervoor dat ruimtes groter worden (Harvey 1990:203). Volgens Appadurai (2002) zijn er ingebeelde landschappen die vroeger voor de ontwikkeling van de enorme mondialisering, als laagjes op elkaar lagen zoals in de traditionele natie-staat waar etniciteit en nationaliteit overeenkwamen. Nu zijn alle laagjes los van elkaar komen te staan en kan er gesproken worden over een crisis van circulatie.

“There have been some disjunctures in the flows of these things, but the sheer speed, scale, and volume of each these flows are now so great that the disjunctures have become the central of the politics of global culture” (Appadurai 2002:54).

Er ontstaan kloven tussen de laagjes die lokale fricties veroorzaken wat tot conflicten kan leiden (Appadurai 2002:29). De landschappen ontwikkelen zich onafhankelijk van elkaar, ze hebben geen duidelijke stabiele vorm meer, overlappen elkaar en tegelijkertijd zijn ze vloeiend. Zo komen etniciteit en nationaliteit niet meer automatisch met elkaar overeen en neemt het aantal migranten met een andere religie en cultuur toe in Nederland. De mondialisering zorgt voor een nieuwe wereld gericht op het individu. Volgens Thomas Hylland Eriksen (2007) komt dit door de toegenomen mobiliteit, *interconnectedness* van transnationale stromen zoals ideeën en individuen. En

disembedding wanneer sociale-, economische- en politieke processen los komen te staan van hun oorspronkelijke tijd en plaats (Eriksen 2007:17). De wereld maar dus ook Nederland is flink aan het veranderen en de voorheen redelijk homogene natie-staat wordt nu steeds meer divers. Dit zie je terug bij de publieke omroep waar de identiteiten van de eerste vier omroepverenigingen minder statisch zijn geworden. Ook zijn er inmiddels meerdere omroepverenigingen opgenomen in het publieke bestel zoals de *Nederlandse Moslim Omroep* (NMO) en de *Boeddhistische Omroep Stichting* (BOS), nieuwe omroepen die speciale groepen in Nederland vertegenwoordigen.

Het nadeel van mondialisering is dat mensen onzeker worden, omdat ze niet meer weten waar ze thuis horen en wat hun identiteit is. We leven volgens Appadurai (2002) in een schizofrene wereld, aan de ene kant is er afstand tussen individuen en de groep en aan de andere kant hebben mensen fantasieën en nachtmerries over elektronische nabijheid van de ander, denk aan *social network* sites als Facebook en Twitter (Appadurai 2002:48). Een gevolg daarvan is dat mensen zich gaan richten op de grenzen van hun eigen identiteit en daardoor identiteit statisch maken, met als gevolg dat andere mensen al snel worden uitgesloten. Halleh Ghorashi (2006) geeft aan dat de verschillen veranderen in dichotomieën en groepen daardoor tegenover elkaar komen te staan. De invloed van het populisme in de politiek en de economische crisis zorgen ervoor dat het verschil tussen *wij* en *zij* nog duidelijker is geworden. Deze scriptie over de representatie van etnisch- culturele diversiteit op televisie gaat verder op dit deel van de theorie. Andreas Wimmer (2002) schrijft over sociale in- en uitsluiting, wanneer dit samengaat met essentialisering en stigmatisering is er sprake van *othering*, een strategie van de heersende groep om een andere groep mensen doelbewust als de *ultieme ander* te beschouwen zodat er over hen gedomineerd kan worden. De nadruk wordt hierbij gelegd op bestaande verschillen tussen groepen en deze verschillen worden vervolgens als onverenigbaar gezien, terwijl verschillen binnen een groep of overeenkomsten tussen groepen worden genegeerd (Wimmer 2002:140). Volgens Ghorashi ontstaat er vervreemding en de afstand tussen groepen wordt groter (2001:162). Een voorbeeld hiervan in de media is het gebruik van stereotyperingen van bepaalde groepen waardoor het verschil groter wordt en mensen zich niet meer herkend voelen en uiteindelijk vervreemden van de media.

1.3 Methodische verantwoording

Van zeven januari tot en met 30 juni 2013 heb ik onderzoek gedaan in het Mediapark in Hilversum. Ik heb in totaal vier dagen per week en 25 weken in totaal stage gelopen als redacteur bij het wetenschapsprogramma *Labyrinth* van de VPRO en de NTR, daardoor was ik tegelijkertijd in mijn

onderzoeksgebied. Als stagiair had ik taken als het zoeken van onderwerpen en sprekers voor het programma, interviewen en artikelen schrijven. Door mijn stage heb ik een derde van mijn tijd doorgebracht in het NTR paviljoen, een locatie waar veel NTR-programma's gesitueerd zijn. Door daar te werken en te lunchen heb ik goed de sfeer van de NTR kunnen proeven wat een essentieel deel is geweest van mijn onderzoek. Ik heb veel informele gesprekken gevoerd, vaak niet met de bedoeling om het de richting van mijn onderzoek op te sturen, maar die ik achteraf wel voor mijn onderzoek kan gebruiken. Deze informele interviews (DeWalt en DeWalt 2011:56) leken meer op toevallige gesprekken tussen kennissen dan op interviews, het was mijn bedoeling om de ander te laten praten. Naast het mediapark en in het specifiek het NTR-hoofdgebouw en het NTR paviljoen heb ik ook informele gesprekken gevoerd en interviews afgenomen op andere plaatsen, zoals op de Universiteit van Utrecht of bij mensen thuis.

Door mijn stage had ik makkelijk toegang tot een groot netwerk van personen met verschillende achtergronden. Medewerkers van de overkoepelende organisatie NPO en medewerkers van de verschillende omroepen, mensen met een autochtone of allochtone achtergrond. Ik heb gekozen voor de representatie etnisch- culturele diversiteit bij de NTR, omdat dit onderwerp aansluit bij de concepten van mijn Master *Multiculturalisme in Vergelijkend Perspectief* zoals identiteit, diversiteit en multiculturalisme en omdat ik de NTR een heel interessante en diversiteitsrijke omroep vind. Volgens Bink en Serkei (2009:10) zijn er drie P's cruciaal in de media: publiek, personeel en programma's. Ik heb mijn onderzoek afgebakend door te kiezen voor programma's en verder gespecificeerd naar de representatie van diversiteit. Vervolgens heb ik gekozen voor de representatie van etnisch- culturele groepen, ik ben mij bewust van het feit dat ik hierdoor zelf in *wij* en *zij* termen schrijf en het verschil tussen groepen benadruk, maar ik heb hiervoor gekozen omdat mijn scriptie anders moeilijk leesbaar wordt.

Als casus heb ik vervolgens voor de kinderprogramma's *Sesamstraat* en *Het Klokhuis* gekozen, omdat dit langlopende programma's zijn waar veel mensen mee zijn opgegroeid. Beide programma's hebben de laatste jaren de belangrijkste Nederlandse prijs voor het beste jeugdprogramma gewonnen: de *Gouden Stuiver*, dit is een onderdeel van het jaarlijkse *Gouden Televisiering Gala*. *Het Klokhuis* heeft de prijs in 2012 gewonnen en *Sesamstraat* in 2010, de prijs bestaat sinds 2000 en *Het Klokhuis* is op een jaar na nog elke keer genomineerd, *Sesamstraat* is drie keer genomineerd, dit geeft aan dat het populaire programma's zijn. Uit een interview met een medewerker van Kijk- en Luisteronderzoek blijkt dat *Sesamstraat* in 2013 al 37 jaar in Nederland bestaat en *Het Klokhuis* inmiddels 25 jaar. Gemiddeld heeft *Het Klokhuis* 200.000 dagelijkse kijkers in de leeftijd van zes jaar

en ouder, *Sesamstraat* heeft gemiddeld 120.000 dagelijkse kijkers in de leeftijd van zes jaar en ouder (Interview medewerker Kijk en Luisteronderzoek 2013).

Mijn thesis is gebaseerd op kwalitatief onderzoek (Boeije 2010:1), dit geeft een toegevoegde waarde aan mijn onderzoek omdat er nog geen antropologisch onderzoek gedaan is bij de publieke omroep vanuit de studie *Multiculturalisme in Vergelijkend Perspectief*. Ik heb voor een historische benadering gekozen, door naar het verleden te kijken kan ik huidige beleidsontwikkelingen verklaren. Daarbij ga ik beschrijvend te werk en geef veel ruimte aan persoonlijke meningen, mijn empirie verweef ik vervolgens met bestaande theorieën (Boeije 2010:22). Ik heb gebruik gemaakt van de methode participerende observatie, ik ben zes maanden in het veld geweest van de publieke omroep waarbij ik geobserveerd heb en zowel informele als formele gesprekken gevoerd heb. Ik was geen volledige participant in mijn onderzoeksgroep, namelijk in *Sesamstraat* en *Het Klokhuis*, omdat ik bijvoorbeeld geen onderzoek in de opnamestudio's heb gedaan. Wel heb ik medewerkers geïnterviewd, beleidsdocumenten gelezen, uitzendingen uit het archief van Beeld en Geluid bekeken en krantenarchieven geraadpleegd om te lezen hoe er over de programma's geschreven werd (DeWalt en DeWalt 2011:10).

Mijn onderzoekspopulatie bestaat voornamelijk uit medewerkers van de NTR en in het specifiek van de programma's *Het Klokhuis* en *Sesamstraat*. Ik heb beleidsmedewerkers van de NPO geïnterviewd om data te verzamelen over beleid omtrent diversiteit en ik heb met medewerkers van verschillende programma's van de NTR gesproken om data over de NTR te verzamelen. Ik heb contact opgenomen met Frans Jennekens, de diversiteitsmanager van de NTR. Ook heb ik contact gezocht met Ben Groenendijk, de hoofdredacteur van *Jeugd, Educatie en Geschiedenis* van de NTR, waar de programma's *Sesamstraat* en *Het Klokhuis* onder vallen. Ik heb hierbij gebruik gemaakt van de *sneeuwbalmethode*, om informatie te verzamelen heb ik aan mensen gevraagd of zij nog interessante mensen weten voor mijn onderzoek, deze mensen heb ik benaderd en vervolgens ook weer aan hen gevraagd of zij nog interessante mensen kennen voor mijn onderzoek. Zo heb ik op advies van een dramaturg van *Sesamstraat* contact opgenomen met Peter Levelt, hij staat aan het begin van *Sesamstraat*, hij heeft het programma mee naar Nederland gebracht in de jaren zeventig en verzorgde het wetenschappelijk onderzoek. Bij de interviews heb ik actief geluisterd en regelmatig vragen gesteld om te controleren of ik de informatie goed begrepen heb. Naarmate de tijd verstreek en ik verder in mijn onderzoek was, werden de interviews ook steeds meer gestructureerd omdat ik nu specifieke informatie wilde hebben (DeWalt en DeWalt 2011:160).

Objectiviteit was geen probleem, omdat mijn stage- en onderzoekwerkzaamheden goed gescheiden waren. Vanaf het begin van mijn stageperiode heb ik duidelijk aangegeven dat ik ook onderzoek ga doen en dat ik altijd aan mensen vertel wanneer ik hen interview dat het voor mijn onderzoek is en niet voor mijn stage werkzaamheden. Daar komt bij dat ik als stagiaire de rol van wetenschapsredacteur heb, vooral gericht op bèta wetenschappen, en als onderzoeker richt ik mij op sociale wetenschappen en in het bijzonder op diversiteit. Ik ben mij bewust van het feit dat complete objectiviteit niet mogelijk is, ik ben mijn eigen onderzoekstool en door mijn keuzes te verantwoorden is mijn onderzoek betrouwbaar en valide (DeWalt en DeWalt 2011:112). Tijdens mijn onderzoek heb ik mij gehouden aan de drie principes volgens Boeije (2010:43) van ethiek in kwalitatief onderzoek. Als eerste *informed consent*, ik heb mensen geïnformeerd over het doel van mijn onderzoek en gezegd dat zij altijd kunnen stoppen met deelname aan het onderzoek. Ten tweede heb ik al mijn informanten privacy beloofd indien zij dat willen. Zo kan ik namen en gegevens anonimiseren, ook mogen zij ten alle tijden hun eigen gegevens inzien. Als laatste heb ik vertrouwen en anonimiteit beloofd, ik ga zorgvuldig om met gevoelige gegevens (Boeije 2010:43).

1.4 Opbouw scriptie

Hoofdstuk een dient als inleiding van dit onderzoek, de achtergrond van het onderzoek en zowel de maatschappelijke- als de academische relevantie worden beschreven. De theoretische afbakening kan gezien worden als wetenschappelijke bril waarmee het onderwerp is benaderd. Tenslotte worden keuzes en methodes verdedigd in de methodische verantwoording.

In het tweede hoofdstuk wordt beschreven hoe er over diversiteit gedacht wordt bij de publieke omroep en binnen de Sociale Wetenschappen. Ook de verschuiving in het categoriale denken over migranten en diversiteit en identiteiten komt in dit volgende hoofdstuk aan bod.

In het derde hoofdstuk staat het macroniveau centraal, er wordt onderzocht hoe er over diversiteit wordt geschreven in beleid. Vervolgens wordt er gekeken hoe dit beleid terugkomt bij programma's van de publieke omroep en in het specifiek bij de NTR, een omroep met een diversiteitstaak vanuit de overheid.

Hoofdstuk vier gaat verder in op het microniveau, het onderzoekt hoe twee NTR-jeugdprogramma's te weten *Sesamstraat* en *Het Klokhuis* diversiteitsbeleid vertalen naar de representatie van diversiteit op televisie.

In hoofdstuk vijf worden de conclusies beschreven van dit onderzoek. Er wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een kritische reflectie waarin beschreven staat hoe de resultaten van dit onderzoek zich verhouden ten opzichte van het

wetenschappelijke debat omtrent diversiteit, cultuur en identiteit en wat de consequenties hiervan zijn voor de praktijk.

Hoofdstuk 2: De Nederlandse worsteling met diversiteit door de jaren heen

2.1 Introductie

“Het Nederlandse discours over migranten wordt gedomineerd door sterk categoriaal denken”

(Ghorashi 2009:4).

Met dit citaat wordt bedoeld dat er altijd in absolute contrasten gedacht wordt over migranten in Nederland die elkaar bij voorbaat uitsluiten. Volgens Ghorashi (2009:4) was dit eerst vooral zichtbaar bij migranten met een Islamitische achtergrond, maar tegenwoordig bij alle migranten. Migranten worden gezien als sociaal- en cultureel afwijkend van de Nederlandse norm en zij zouden een sociaal-economische achterstand hebben ten opzichte van autochtonen (Ghorashi 2009:4).

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe er in Nederland door de jaren heen over diversiteit wordt gedacht, zowel binnen de sociale wetenschappen als bij de publieke omroep. De manier van denken is de afgelopen tientallen jaren sterk veranderd, vandaar dat er gesproken wordt over een worsteling. In dit hoofdstuk wordt de geschiedenis van de publieke omroep geanalyseerd met Ghorashi (2009), zij verklaart het denken in Nederland over migranten en diversiteit als gevolg van maatschappelijke ontwikkelingen waar de publieke omroep vervolgens uit voort is gekomen. Er wordt gekeken hoe dit denken zich ontwikkeld heeft door de jaren heen en er wordt gekeken naar de invloed van het populisme op dit denken zoals Bas Heijne (2011) dat beschrijft en hoe dit ten slotte tot uiting komt bij de publieke omroep. In dit hoofdstuk wordt gedeeltelijk antwoord gegeven op de deelvraag: Hoe wordt diversiteit weergegeven op televisie bij de publieke omroep? Hoofdstuk twee eindigt met een afsluiting waarin een koppeling met het voorgaande hoofdstuk wordt gemaakt.

2.2 De verzuiling en de publieke omroep

Het Nederlandse denken over migranten en diversiteit wordt gekenmerkt door categorisering, aldus Ghorashi (2009:4). Volgens haar komt dit voort uit twee historische gebeurtenissen, waar in dit onderzoek ook aan gehouden wordt: de verzuiling en de verzorgingsstaat. De verzuiling kenmerkte de Nederlandse samenleving tot ongeveer in de jaren zeventig, de verzorgingsstaat die na de Tweede Wereldoorlog opkwam kenmerkte de samenleving ongeveer vanaf de jaren tachtig. De zuilen of *“eigen werelden”* zoals Ghorashi ze noemt, zijn jarenlang het dominante raamwerk geweest in Nederland waar de nadruk lag op het cultuurverschil, de publieke omroep is hier uit voort gekomen. Ghorashi gebruikt de definitie van zuilen van Pennings:

“Gescheiden institutionele complexen van godsdienstig of ideologisch gemotiveerde instituties en leden die in verschillende maatschappelijke sectoren langs dezelfde scheidslijnen zijn afgebakend” (Ghorashi 2009:11).

Zuilen zijn dus letterlijk *“eigen werelden”* omdat ze duidelijke grenzen hebben, leden horen tot een bepaalde zuil en daardoor niet tot een andere zuil. Verzuiling is volgens Ghorashi het proces waarin Katholieken, Orthodox-protestanten, Liberalen en Sociaal-democraten na 1880 de onderlinge verschillen steeds verder gingen institutionaliseren (Ghorashi 2009:11). Deze constructie van zuilen is bedacht door de elites van de bovenstaande groepen want zij stonden in contact met elkaar, terwijl de achterban van de elites steeds verder vervreemd raakte van elkaar omdat het contact alleen via de elites verliep. Binnen de zuil werden er ook verschillende maatschappelijke activiteiten georganiseerd waardoor de Nederlandse bevolking steeds duidelijker gescheiden werd in verschillende groepen en het *wij* en *zij* denken toenam (Ghorashi 2009:13).

Elke zuil had zijn eigen kerk, ziekenhuis en krant en later ook een radio- en televisieomroep. De zuilen staan aan de basis van de Nederlandse Publieke Omroep, deze is geworteld in de jaren twintig van de vorige eeuw. De radio was het eerste medium en de verschillende zuilen zagen dit medium als een kans omdat ze zo de band met het volk konden versterken. Het *ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap* publiceert in 1996 een rapport over de ontwikkelingen in de Nederlandse media (OCW 1996). De *Nederlandse Christelijke Radio Vereniging* (NCRV) verzorgde de eerste radio-uitzending, een jaar later volgde de *Katholieke Radio Omroep* (KRO). Als reactie tegen deze confessionele zuilen reageerde de socialisten ook met twee omroepen, de *Vereniging van Arbeiders Radio Amateurs* (VARA) en de *Vrijzinnige Protestantse Radio Omroep* (VPRO) werd opgericht. Deze vier omroepen kregen zendtijd in Hilversum en wilden allemaal opvoedend van aard zijn. Sommige socialisten wilden in plaats van verschillende omroepen, een nationale omroep hebben en zij hebben de *Hilversumsche Draadloze Omroep* (HDO) opgericht, later veranderde dit in de *Algemene Vereniging Radio Omroep* (AVRO). In 1930 werd het Zendtijdbesluit aangenomen door toenmalig minister Reymer van Waterstaat uit het kabinet-Ruijs de Beerenbrouck III (1929-1933), dit was de eerste wettelijke regeling van de radio-omroep in Nederland. Deze regeling hield in dat de vier grote omroepen (NCRV, KRO, VARA en AVRO) twintig procent van de zendtijd kregen en kleine omroepen zoals de VPRO vijf procent. Na de komst van de radio wilde de omroepen graag meer mediavormen om hun idealen te verspreiden. In 1949 werd er door de regering besloten dat er televisie mocht worden gemaakt, in tegenstelling tot andere West-Europese landen werd er niet gekozen voor een

ationale omroep of voor een commerciële zoals in de Verenigde Staten het geval was. Nederland koos voor een democratisch omroepstelsel waarin alle zuilen vertegenwoordigd zijn, dit democratisch model is typisch voor Nederland omdat het land al sinds de grondwet van Thorbecke in 1848 als een democratie wordt beschouwd. In 1951 vond de eerste uitzending plaats op televisienet Nederland 1, door de *Nederlandse Televisie Stichting* (NTS). De NTS was de voorloper van de NTR en NOS en deze is ontstaan door samenwerking tussen de NCRV, KRO, VARA en AVRO. In 1956 werd het Televisiebesluit afgekondigd, alle vijf de omroepen kregen zendtijd en de NTS moest de nationale, gezamenlijke uitzendingen zoals het Journaal verzorgen. Door de toegankelijkheid van televisie met programma's van verschillende omroepen nam de verzuiling af, mensen kwamen nu makkelijker in aanraking met andere zuilen. In 1962 kwam er een tweede televisienet bij en er woedde een hevige discussie in de politiek over het wel of niet toestaan van een open publiekbestel. *TV Noordzee* reageerde op de vraag van het publiek en ging programma's maken die het publiek wilde zien, wel vanaf een eiland zodat ze geen zendtijd in Hilversum nodig hadden. Deze omroep werd ontmanteld en ging verder onder de naam *TROS* maar werd niet gelegaliseerd door de overheid. Het kabinet-Marijnen is vervolgens in 1965 gevallen omdat er geen overeenstemming werd bereikt over het omroepbeleid, hierbij ging het voornamelijk over de criteria waarop nieuwe omroeporganisaties zouden worden opgenomen in het publieke bestel. Het nieuwe kabinet stelde in 1967 de Omroepwet in waarin criteria waren opgenomen, zo stond er dat wanneer een omroep genoeg leden had zij ook zendtijd kregen maar dan moesten ze wel:

“Gericht zijn op de bevrediging van in het volk levende culturele en godsdienstige dan wel geestelijke behoeften” (OCW 1996).

Ook werd samenwerking gestimuleerd tussen de verschillende omroepen en werd uiteindelijk het monopolie van de collectieve zuilenomroepen verbroken. De TROS voldeed aan de nieuwe eisen en beantwoordde de honger van het publiek naar amusement op televisie en werd een legale omroep. De TROS was erg populair en andere omroepen gingen ook amusementsprogramma's maken. Dit leidde tot een verschuiving in het aanbod en werd ook wel *vertrossing* genoemd. Met de Omroepwet werd ook de instantie *Stichting Ether Reclame* (STER) opgericht om op de twee televisienetten reclame te verzorgen. Ook werd de NTS samen met de *Nederlandse Radio Unie* (NRU) samengevoegd tot de *Nederlandse Omroep Stichting* (NOS), deze moet de gezamenlijke uitzendingen verzorgen en is sindsdien onafhankelijk en kwam los van de verschillende omroepen waaruit het ontstaan is (OCW 1996).

2.2.1 Een nieuwe zuil

De verzuiling nam door de jaren heen af maar de verschillende omroepen bleven bestaan en het denken in *wij* en *zij* bleef ook bestaan, aldus Ghorashi (2009:11). Migranten die naar Nederland kwamen werden dan ook beschouwd als een *zij* groep, hun cultuur was totaal anders dan de Nederlandse cultuur. Na de Tweede Wereldoorlog moest Europa worden opgebouwd omdat er veel beschadigd was, Europese landen haalden hiervoor arbeiders uit andere landen zoals Italië en Spanje die tijdelijk konden komen werken, de zogenaamde gastarbeiders. In Nederland kwam de immigratie goed op gang toen in 1964 een akkoord werd getekend met Turkije en in 1969 met Marokko om gastarbeiders naar Nederland te halen. De term gastarbeiders laat zien dat het om *gasten* gaat en dat het de bedoeling was dat deze arbeiders ook weer terug naar hun herkomstland zouden gaan. Omdat migranten steeds als de *ander* werden gezien waarbij de ontwikkeling achterliep op die van autochtonen, moest er een manier gevonden worden om deze groep te integreren, de televisie was daar een goed middel voor.

Ghorashi (2009) verwijst naar Koopmans die zegt dat de wijze waarop de Nederlandse samenleving met migranten omgaat gefundeerd is op de traditie van verzuiling. In het verleden, in het begin van de 20^e eeuw bleek dat het zuilensysteem goed werkte bij het oplossen van conflicten tussen lokale religieuze en politieke groepen, omdat mensen altijd bij een bepaalde groep hoorden. Dat is de reden dat het verzuilingssysteem als instrument werd ingezet bij de integratie van migranten. Binnen de politiek en de wetenschap werd er gesproken over een Islamitische zuil in Nederland, speciaal voor de Turkse en Marokkaanse arbeiders die voornamelijk Moslim waren (Ghorashi 2009:13). Ghorashi (2009) zegt dat een Islamitische zuil enigszins vreemd was omdat Nederland steeds verder ontzuild was, de focus lag niet meer op groepen zoals het geval was bij de zuilen maar op het individu door de invloed van de verzorgingsstaat. Desondanks werd er wel nog steeds gedacht in termen van groepen en stond de dichotomie tussen *wij* en *zij* nog steeds centraal. In de jaren tachtig werd de ontzuiling vertaald naar *minoriseringsdenken*: denken in termen van minderheden waarbij migranten de ruimte moesten krijgen om hun eigen cultuur te behouden (Ghorashi 2009:8).

Aan het eind van de jaren tachtig, toen duidelijk werd dat de gastarbeiders in Nederland zouden blijven, stond de discussie uit de tijden van verzuiling over de Islam en de politiek weer centraal. De Islamitische zuil, met andere woorden het institutionaliseren van de Islam, had zowel voor- als tegenstanders. De voorstanders vanuit het CDA Ruud Lubbers en Elco Brinkman zagen de zuil als een emancipatiemodel voor Moslims. De tegenstanders zoals VVD'er Frits Bolkestein en Hans van Mierlo van D'66 zagen een religieuze zuil juist als een belemmering voor de emancipatie (Ghorashi 2009:10).

Bolkestein schreef in 1991 een artikel in de *Volkskrant* genaamd *Het politiek- culturele drama*, een opiniestuk over de schaduwkanten van de multiculturele samenleving gefocust op de rol van Islam in de Nederlandse samenleving. Zijn conclusie was dat de multiculturele samenleving grenzen kent en dat Moslims zich moeten aanpassen aan de Nederlandse normen en waarden. Institutionele erkenning van minderheden zoals Islamitische scholen, zal zorgen voor meer segregatie en gescheiden scholen vond hij voorbodes van een gescheiden samenleving. Sindsdien ontstond er veel discussie over het minderhedenbeleid en werd er openlijk gepraat over problemen met etnische minderheden.

2.3 De opkomst van de verzorgingsstaat

Naast de verzuiling ligt de opkomst van de verzorgingsstaat aan de basis van het categoriale denken, aldus Ghorashi (2009:4). De opkomst van de verzorgingsstaat heeft ervoor gezorgd dat de focus op cultuurverschillen veranderde in een focus op economische verschillen tussen groepen. In een verzorgingsstaat zorgt de overheid in meer of mindere mate voor het sociale welzijn van haar burgers door voorzieningen in stand te houden. Dit wordt voornamelijk bekostigd door heffingen uit arbeidsinkomsten van burgers. De Nederlandse verzorgingsstaat is een mengvorm van twee typen verzorgingsstaten. Enerzijds het sociaaldemocratische type met een uitgebreid stelsel van sociale zekerheid, met vrij toegankelijke uitkeringen zoals dat in Scandinavië het geval is. En anderzijds het corporatistische type dat ook een uitgebreid stelsel heeft van sociale zekerheid maar niet voor iedereen toegankelijk is en waar bepaalde groepen aparte voorzieningen krijgen, dit type wordt gehanteerd in België, Frankrijk, Duitsland, Luxemburg en Oostenrijk. De Nederlandse variant wordt gekenmerkt door twee politieke stromingen, de sociale democratie en het liberalisme. De sociale democratie staat voor solidariteit, gelijkheid en rechtvaardigheid. Het liberalisme staat voor vrijheid, gelijkheid, de marktwerking en verantwoordelijkheid.

Volgens Ghorashi (2009:13) kwam er een toename in *gelijkheidsdenken*, waardoor de onvrede over ongelijkheid ook toenam. Alle burgers hadden recht op gelijke kansen, maar sommige groepen moesten daardoor wel eerst uit de achterstand gehaald worden. Zo ontstonden er verschillende welzijnsorganisaties in Nederland die deze groepen gingen helpen. Doordat mensen voortaan op deze organisaties konden terugvallen, werd de groep waarvan zij onderdeel waren steeds minder belangrijk. De focus op de groep nam af en het individu kwam centraal te staan. De overheid creëerde op deze manier nieuwe categorieën, namelijk op basis van de sociaal- economische

achterstand die afhankelijk werden van de overheid. Ghorashi (2009) zegt dat er vervolgens een groeiend onbehagen kwam voor deze achterstandscategorieën, zij zegt hierover:

“Het vaak onbedoelde effect hierbij is dat deze gelijkheidsdrang, in combinatie met de routinematige werking van het hele stelsel van welzijnsinstanties, er soms toe leidt dat zelfs zeer actieve en bekwame mensen te snel tot hulpeloze wezens worden gereduceerd” (Ghorashi 2009:8).

Veel instellingen hebben last van bureaucratie, er moeten veel procedures doorlopen worden voordat er iets besloten wordt. Daardoor kan het proces soms niet meer overzichtelijk zijn en kunnen mensen die eigenlijk geen recht hebben op hulp toch in de achterstandscategorie worden geplaatst. Zij krijgen vanuit deze positie hulp van de overheid wat andere mensen oneerlijk vinden omdat er geen sprake is van gelijkheid. Ghorashi geeft aan dat de verzorgingsstaat ervoor gezorgd heeft dat het individu meer ruimte krijgt en dat de maatschappelijke tweedeling in Nederland minder wordt. Wel zorgt ze ervoor dat het denken in categorieën over migranten toeneemt in de vorm van migranten als groepen met een maatschappelijke achterstand (Ghorashi 2009:9).

2.4 Paradox Multiculturalisme

Inmiddels is het debat omtrent multiculturalisme steeds harder van aard geworden omdat de categorisering een andere vorm heeft aangenomen maar ook sterker is geworden. Het categoriale denken ontstaan uit het zuilensysteem beperkt zich niet alleen tot het denken over Islamitische migranten, maar heeft zich uitgebreid naar het denken over alle migranten in het algemeen in Nederland zegt Ghorashi (2009:13). Vroeger in de tijd van de zuilen lag de focus op het cultuurverschil en was er veel solidariteit voor verschillen. Vervolgens tijdens de opkomst van de verzorgingsstaat lag de focus op het economische-verschil, vandaag in 2013 ligt de focus op de combinatie van deze twee verschillen maar is er in plaats van solidariteit angst voor verschillen. Ghorashi (2009) geeft daarbij aan dat het niet verkeerd is om te categoriseren, want dat is nodig om de wereld om ons heen te kunnen begrijpen. Het is echter gevaarlijk wanneer categorieën veranderen in dichotomieën, dan zijn het contrasten waarbij mensen eerder worden uit- dan ingesloten. Groepen kunnen dan niet meer samengaan omdat ze tegenovergesteld aan elkaar zijn (Ghorashi 2009:19). Door de opkomst van het populisme en de economische crisis is het debat harder geworden en is het verschil tussen *wij* en *zij* groter geworden en leidt het tot contrasten tussen groepen, hier wordt later in deze paragraaf verder op ingegaan.

Nederland is een multiculturele samenleving met veel verschillende groepen en dat kan voor botsingen zorgen. Okin (1999) zegt dat de term multiculturalisme inhoudt dat minderheidsculturen of manieren van leven worden beschermd om zo te kunnen blijven bestaan.

“Multiculturalism is harder to pin down, but the particular aspect that concerns me here is the claim, made in the context of basically liberal democracies, that minority culture or ways of life are not sufficiently protected by ensuring the individual rights of their members and as consequence should also be protected with special group rights or privileges” (Okin 1999:2)

Multiculturalisme is ingewikkeld, doordat de individuele rechten gegarandeerd moeten worden en om dit mogelijk te maken moeten ze beschermd worden door speciale groepsrechten of privileges (Okin 1999:2). Hier is veel kritiek op, want erkenning geven aan verschil kan gezien worden als oneerlijk tegenover de meerderheid. Gelijkheid nastreven kan als oneerlijk gezien worden tegenover minderheden, omdat hun grenzen worden aangetast. Belangrijk hierbij is dat de minderheidsgroep van buitenaf wordt gedefinieerd, maar eigenlijk zelfbeschikking wil over de eigen identiteit. Het gaat hier over macht, de meerderheid heeft vaak de macht om te beslissen wanneer de minderheden zoals zij zelf gedefinieerd zullen worden wat kan leiden tot assimilatie, dit is het geleidelijk aan verliezen van je culturele *markers* die je onderscheiden van de rest, en opgaan in de meerderheid (Eriksen 2010:21). Er kan ook voor gekozen worden dat de minderheid als apart gedefinieerd zullen worden wat kan leiden tot segregatie. Wat hier beschreven wordt noemt Eriksen (2010:21) de *Paradox van het Multiculturalisme*.

Bas Heijne zegt in zijn boek *Moeten wij van elkaar houden?* (2011) dat het populisme een grote rol speelt in de toename van het categoriale denken in Nederland. Populisten streven naar assimilatie van minderheidsgroepen en dus naar een afname van het multiculturalisme in Nederland. Er wordt in dichotomieën gedacht, er zijn twee homogene groepen te weten het volk en de corrupte elite, de populistten willen het volk representeren. Door te denken vanuit twee homogene groepen ontstaat er een duidelijk *wij* en *zij* denken met de nadruk op het verschil. Hierdoor worden identiteiten statische begrippen en wordt er vergeten dat identiteiten fluïde en situationeel zijn. Populisten gaan uit van een *Nederlandse identiteit* waarbij mensen die niet aan bepaalde criteria voldoen worden uitgesloten (Heijne 2011:75).

2.5 Identity Politics

“De Nederlandse identiteit heb ik niet gevonden”, aldus koningin Maxima tijdens een presentatie van een rapport van de *Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid* (WRR) over de nationale identiteit in 2004. Bas Heijne (2011) zegt dat de uitspraak van Maxima niet goed werd ontvangen in Nederland. Mensen hadden door de toenemende onzekerheid door de mondialisering, immigratie en het gevoel van terroristische dreiging behoefte aan houvast, aan gedeelde normen en gingen massaal op zoek naar een nationale identiteit. Na de Tweede Wereldoorlog vonden ze deze in de verlichtingsmechanismen zoals gelijkheid, tolerantie en rechtvaardigheid centraal stonden in westerse democratieën, waren die nu begin 21^e eeuw sterk afgenomen. Door de terroristische aanslagen van elf september 2001 in Amerika en de moord op politicus Pim Fortuyn vanwege zijn openlijke kritiek op onder andere het immigratiebeleid en de moord op filmmaker Theo van Gogh, raakte de mensen het geloof in de verlichting langzaam aan kwijt. Populistische politieke partijen als de *Partij voor de Vrijheid* (PVV) spelen hier op in door constant over *ons* en over *wij* als autochtonen en *zij* als allochtonen te praten, zo werd er een identiteit gecreëerd waarbij anderen werden uitgesloten (Heijne 2011:79). Ghorashi (2009) geeft aan dat door de constante focus op het verschil en het essentialiseren van wij en zij groepen heeft het Nederlandschap een dikke notie van identiteit gekregen waar geen ruimte is voor nieuwe inbreng en wat ertoe leidt dat het verschil alleen maar groter wordt, aldus Ghorashi (2009:167). Hoogleraar Nederlandse Geschiedenis James Kennedy zegt in het artikel *Benauwd Nederland* (2010) dat mensen vaak vergeten dat alle mensen met het Nederlands staatsburgerschap en dus ook migranten, gelijk medevormer zijn van dat Nederlandschap doordat de vorming van identiteiten in een dialogisch proces vorm krijgen (Kennedy 2010:14-15).

De publieke omroep heeft invloed op de vorming van identiteiten van mensen. Volgens Eriksen is het een taak van de staat en dus ook van de publieke omroep, omdat dit een verlengstuk is van de natie-staat zoals in het vorige hoofdstuk beschreven staat, om te zorgen voor een gedeelde culturele identiteit zodat er homogeniteit is binnen een natie-staat (Eriksen 2007:64). Wanneer de cultuur van de heersers overeen komt met de cultuur van de ingezetenen gaan mensen zich alleen identificeren met leden binnen deze natie-staat. Media draagt bij aan het tot stand komen van deze identiteit doordat er bepaalde beelden en symbolen dikwijls worden getoond. Denk hierbij aan de veertien uur durende live-uitzending van de troonswisseling van koningin Beatrix en inhuldiging van koning Willem-Alexander op 30 april 2013 door televisiezender Nederland 1 en tegelijkertijd dezelfde uitzending op Nederland 2 met een doventolk. Volgens Sonja de Leeuw, hoogleraar Nederlandse televisiecultuur verbonden aan de Universiteit Utrecht, is dit alles geconstrueerd:

“Doordat je alsmaar Koninginnedag uitzendt en alles wat er maar met het Koningshuis te maken heeft, geef je mensen het gevoel dat ze ergens bij horen en dat is allemaal geconstrueerd” (Interview De Leeuw, 3 april 2013)

Een gedeelde identiteit is belangrijk voor een natie-staat omdat het tot groepsvorming leidt en dit vervolgens zorgt voor legitimering van de politiek. Het voortbestaan van de natie-staat wordt gewaarborgd door deze homogenisering (Eriksen 2007:55). *Identity politics* betekent een zoektocht naar de identiteit en wordt vaak gezien als een anti-moderne reactie op de mondialisering (Eriksen 2007:144). Deze zoektocht wordt gekenmerkt door verschillende factoren, de eerste factor is de competitie over schaarse goederen, vervolgens gaat het over verschillen en overeenkomsten tussen mensen en de:

“in-group as homogeneous, as people ‘of the same kind’” (Eriksen 2007:145).

Daarbij wordt er gebruik gemaakt van beelden over onrecht dat de groep is aangedaan zodat de banden binnen de groep hechter worden. Daarnaast komen de persoonlijke kenmerken aan bod en worden opgenomen in de identiteit, evenals de *first-comers are contrasted with invaders*. De laatste factor in de zoektocht naar de identiteit, is dat er gezocht wordt naar simpele contrasten en deze worden ook opgenomen in de identiteit (Eriksen 2007:146). Daarnaast zegt Eriksen:

“Identity politics is a trueborn child of globalization. The more similar we become, the more different we try to be” (Eriksen 2007:146).

Identity politics kunnen gezien worden als een soort bescherming tegen *the west to the rest*. De natie-staat wil de eigen identiteit beschermen, ze bewaken de grenzen tegen de mondialisering. Volgens Vincent Crone heeft de commerciële zender RTL dit heel goed begrepen, zij willen vooral leuke en gezellige televisie maken en reageren op de mondialisering met programma's die het *Hollandschap* benadrukken omdat voorheen het Islam-debat en nu het Europa-debat xenofobische angst oproepen. Vincent Crone:

“Er ontstaan programma's als ‘Ik hou van Holland’ die heel gezellig en kneuterig moeten zijn zoals in de jaren '80 en de destijds nation-building het geval was” (Vincent Crone, 8 april 2013).

Het nationalisme wordt gebruikt door programma's om groepen te creëren zodat er minder angst voor mondialisering zal zijn en deze programma's hebben veel succes bij het grote publiek. De publieke omroep kan het nationalisme niet op dezelfde manier inzetten als dat de commerciële zenders dat doen omdat zij mensen niet mogen uitsluiten, ze zijn namelijk van en voor iedereen. Maar waarom is er een behoefte vanuit de bevolking om bij een groep te horen en daarmee anderen buiten te sluiten? Appadurai (2006) geeft hier antwoord op, hij stelt dat natie-staten, vertegenwoordigd in populistische partijen, bang zijn voor minderheden omdat deze de oorspronkelijkheid oftewel de authenticiteit van de natie-staat kunnen aantasten. Appadurai spreekt over minderheden die van buitenaf in de natie-staat komen (Appadurai 2006:88). Nederland is al eeuwenlang een immigratieland, het begon in de tijd van de *Verenigde Oost Indische Compagnie* (VOC) met handelslieden van over de hele wereld. Mensen werden zich pas echt bewust van de immigratie tijdens de komst van de Indiërs uit de voormalig Nederlandse kolonie en in de jaren zestig en zeventig met de komst van de gastarbeiders omdat toen informatie per radio en televisie snel verspreid kon worden. Appadurai (2006) beschrijft drie stappen om de relatie te verklaren tussen terreur, wat in de context van dit onderzoek opvat kan worden als problemen met andere culturen, en etnische zuiverheid. De eerste stap is dat natie-staten soevereiniteit willen en een *nationale ethnos*: het delen van culturele overeenkomsten, waarin de persoon ondergeschikt is. Minderheden passen dan niet in het plaatje van de juiste ideologie, Appadurai spreekt over *ideocide*.

“Minorities, in a word, are metaphors and reminders of the betrayal of the classical national project” (Appadurai 2006:43).

De tweede stap is de sociale onzekerheid onder de meerderheid doordat er in een democratie naar elk individu geluisterd moet worden, minderheden zouden de staat kunnen overnemen. De laatste stap is het gevoel van incompleetheid, er ontstaat een duidelijk *wij* en *zij* als gevolg van de sociale onzekerheid. Deze angst voor minderheden zorgt ervoor dat mensen bevestiging zoeken bij de dominante meerderheid met diens nationalisme (Appadurai 2006:44). Dit is met name de laatste tien jaar gebeurd in Nederland, na de aanslag op de *twin towers* in New York en de moord op de rechtse politicus Pim Fortuyn. Er zijn meer rechtse geluiden ontstaan in het politieke spectrum met een populistisch karakter. Minderheden zijn hierbij al snel de zondebok en dit *wij* en *zij* denken zie je ook terug in de media wat in hoofdstuk vier wordt geïllustreerd.

2.6 Afsluiting

Het denken over diversiteit en migranten is door de jaren heen constant veranderd, maar vond wel altijd plaats in categorieën. De Nederlandse samenleving was opgedeeld in vier zuilen met ieder een eigen bijna statische, onveranderlijke culturele identiteit waar de publieke omroep uit voort is gekomen. Elke burger behoorde tot een van de vier categorieën: Katholieken, Orthodox-protestanten, Liberalen en Sociaal-democraten en diens omroep. In de jaren zestig en zeventig kwamen er *gastarbeiders* naar Nederland en daar was nog geen categorie voor.

Deze gastarbeiders zorgde voor cultuurverschillen, maar deze werden destijds positief geïnterpreteerd en migranten werden bij de publieke omroep voorzien van programma's in hun eigen taal met de nadruk op de eigen cultuur. Toen duidelijk werd dat de gasten zouden blijven, moesten de migranten geïntegreerd worden omdat ze cultureel erg verschilde van de autochtone Nederlandse bevolking. Aangezien het zuilensysteem in het verleden een goed middel was om conflicten op te lossen tussen lokale groepen werd er een nieuwe zuil bedacht voor de voornamelijk Islamitische migranten een zogenaamde Islamitische zuil. Zo kwamen er programma's voor migranten die bedoeld waren om hen de Nederlandse taal en cultuur te leren. Intussen nam de verzuiling af en was de verzorgingsstaat in opkomst waardoor de focus op het individu en de economische gesteldheid kwam te liggen. Er kwam een gelijkheidsdrang en in samenwerking met de opkomst van vele welzijnsorganisaties werden mensen voortaan sneller over een kant geschoven. De categorisering van mensen vond niet meer plaats op basis van cultuurverschil maar op basis van sociaal- economische welzijn, migranten werden gezien als mensen met een economische achterstand. Later kwam de angst voor het terrorisme en de economische crisis wat zorgde voor extra nadruk op het verschil tussen groepen. De Nederlandse verzorgingsstaat is een combinatie van de sociaal democratische- en de liberale politieke stroming. Het sociaal-democratische aspect staat voor het gegeven dat in de multiculturele democratie van Nederland met iedereen rekening gehouden moet worden en dat sommige mensen zoals migranten hebben wat meer hulp nodig om vervolgens gelijk te kunnen zijn aan de rest. Het liberale aspect is voor gelijkheid en is het niet eens met het gegeven dat sommige mensen meer hulp nodig hebben.

Vanaf het begin af aan werden migranten al als *anders* gezien wat afweek van de norm, ze werden in een *ander hokje* geplaatst. Volgens Ghorashi hebben er alleen enkele verschuivingen plaatsgevonden, in de politiek wordt er inmiddels harder over migranten gepraat in de zin dat er nog duidelijker wordt gezegd dat zij *anders* zijn dan autochtonen. Ook wordt er gebruik gemaakt van een bijna statisch begrip van de Nederlandse identiteit waardoor anderen snel worden buitengesloten. In

plaats van dat het sociaal- culturele verschil of de sociaal- economische achterstand centraal staat, staat nu de combinatie van de twee verschillen centraal en heerst de gedachte dat integratie niet gaat lukken. In dit hoofdstuk is beschreven dat het heersende hokjesdenken al vanuit de geschiedenis van toepassing is op de publieke omroep en dat er nog steeds op deze manier met diversiteit wordt omgegaan. Deze verschuiving in het denken over diversiteit en migranten heeft invloed op het beleid bij de publieke omroep wat beschreven wordt in hoofdstuk drie.

Hoofdstuk 3 Diversiteitsbeleid bij de publieke omroep door de jaren heen

3.1 Introductie

“Het politieke beleid over het omroepbestel is altijd al erg wispelturig geweest, politiek en de publieke omroep is dan ook geen gelukkige combinatie”

(Huub Wijfjes bij NCRV 2012)

De publieke omroep heeft een sterke relatie met de politiek, omdat het omroepstelsel wordt aangestuurd door de overheid en deze ook het beleid voor de publieke omroep maakt om het zo goed mogelijk te laten functioneren. Het diversiteitsbeleid hoort aan te sluiten bij de manier van denken over diversiteit zoals beschreven staat in hoofdstuk twee, omdat Nederland een parlementaire democratie is waarin naar iedereen geluisterd moet worden. Mensen kiezen politici die hen kunnen vertegenwoordigen bij het maken van beleid. In dit hoofdstuk staat het diversiteitsbeleid van de publieke omroep centraal, er wordt gekeken hoe er op macro niveau over diversiteit wordt geschreven.

Ter inleiding van het onderwerp wordt eerst de relatie tussen de politiek en de publieke omroep beschreven in dit hoofdstuk. Vervolgens wordt er een definitie van beleid gegeven en wordt het diversiteitsbeleid van de publieke omroep door de jaren heen beschreven. In de omgang met diversiteit is regelmatig gebruik gemaakt van stereotypering, de kenmerken van stereotypering worden beschreven aan de hand van Eriksen (2010:50). Vervolgens worden voorbeelden gegeven van passages uit belangrijke beleidsstukken omtrent diversiteit bij de publieke omroep. Als laatste wordt er ingegaan op de NTR, een omroep met een diversiteitstaak vanuit overheid. De werkwijze van de NTR sluit aan bij de Paradox van het multiculturalisme zoals die beschreven staat in het voorgaande hoofdstuk. In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op twee deelvragen: Wat is het diversiteitsbeleid bij de publieke omroep? En hoe wordt diversiteit vertaald door de NTR? Hoofdstuk drie eindigt met een afsluiting waarin een koppeling met het voorgaande hoofdstuk wordt gemaakt.

3.2 Hoeksteen van de democratie

Vanaf de jaren zeventig begon de politiek zich voor het eerst inhoudelijk te bemoeien met de inhoudelijke taken van de publieke omroep. Voorheen was dat niet het geval aldus hoogleraar Communicatie en Journalistiek Jo Bardoel en hoogleraar Vrijtijds wetenschappen Wim Knulst (1994):

“[d]e overheid [...] het verdelingsvraagstuk in de ether eenvoudigweg op door, geheel volgens het verzuilingsprincipe, de beschikbare ruimte over de verschillende gegadigden te verdelen en zich verder zo weinig mogelijk met de invulling in te laten [...] Omroepbeleid stond hierdoor decennia lang gelijk aan ‘geen beleid’ met betrekking tot het omroepaanbod” (Bardoel en Knulst 1994:238).

Daar kwam verandering in vanaf de jaren zeventig, in de *Nota over massamedia-beleid* uit 1975 van toenmalig minister Van Doorn, van *Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk* in het kabinet-Den Uyl (1973-1979). Dit was het begin van de overheidsbemoediging vanuit de politiek. Bardoel verwijst in *Tussen lering en vermaak* naar het belang in de nota van inhoudelijke doelstellingen voor de omroep:

“[d]e massamedia vormen op grond van hun informatieve, commentariërende en kritiserende functies en als middelen voor cultuurvorming niet alleen een construerend deel van de democratie, zij zijn het hart van de openbaarheid zonder welke onze maatschappij niet volgens de geldende regels en doelstellingen kan functioneren” (Bardoel 1997:18).

De relaties tussen de publieke omroep en de politiek werden steeds nauwer. Zo kwam het vaak voor dat Kamerleden een carrière bij de publieke omroep hadden gehad, bijvoorbeeld minister Van Doorn hij was voordat hij Kamerlid werd de voorzitter van de KRO. Eind jaren tachtig werd de samenwerking tussen verschillende omroepen gestimuleerd omdat de politiek de dreiging voelde van de opkomende commerciële zenders uit het buitenland zo kwam er zelfs een derde net bij om zoveel mogelijk te kunnen bieden aan mensen. Zoveel mogelijk kunnen bieden aan de kijkers is opgenomen in de Mediawet uit 1988 (OCW 1996) ook werd er gesproken over de *representativiteitseis*, omroepen moeten programma's maken die representatief zijn voor een bepaalde godsdienstige, maatschappelijke of culturele stroming in het volk. Daarbij worden er alleen nieuwe omroepen toegelaten als zij iets toevoegen en een ander geluid laten horen. Dit kan gezien worden als het begin van de aandacht voor diversiteit bij de publieke omroep. In 1989 probeerde twee commerciële stations, *TV10* en *Radio Télévision Luxembourg 4* (RTL 4) toegang te krijgen op de Nederlandse televisie via een buitenlandse zender, ondanks dat deze commerciële televisie niet legaal was, was er vanaf dat moment sprake van een duaal omroepbestel in Nederland, dit betekent dat er zowel commerciële zenders als publieke omroepen wettelijk zijn toegestaan. Dit zorgde voor veel ongerustheid in de politiek omdat ze bang waren dat de functies van de publieke omroep gevaar zouden lopen door de concurrentie van de nieuwe commerciële zenders, aldus Kees Brants (2000: 2) bijzonder hoogleraar in de Politieke Communicatiewetenschappen. Dit blijkt uit de Pinksternotitie in

1991 van toenmalig minister d'Ancona, van *Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur* van kabinet Lubbers-III (1989-1994):

“[d]oor hun informatieve, commentariërende en opiniërende functie [...] een van de hoekstenen van onze democratie [vormen]. Zij zijn voor de burgers in onze samenleving noodzakelijke middelen geworden om zich in politiek, sociaal, cultureel en economisch opzicht te kunnen bewegen en ontplooien” (D'Ancona 1991 in Brants 2000:3).

De publieke omroep krijgt hier een extreem grote rol, het lijkt alsof de publieke omroep onmisbaar is omdat de minister spreekt over *“een van de hoekstenen van onze democratie”*. Volgens deze notitie zal er in Nederland geen sprake zijn van een democratie indien de publieke omroep wegvalt (Brants 2000:4). Vanaf 1992 toen de commerciële televisie werd gelegaliseerd is het bereik en dus ook de macht van de publieke omroep enorm afgenomen. Er is nog steeds een duidelijke scheiding tussen de publieke omroep en de commerciële zenders in het televisieaanbod. De commerciële zenders worden aangestuurd door de markt en de publieke omroep door de overheid waardoor het aanbod van de publieke omroep ook voor iedereen moet zijn. Volgens Vincent Crone, hoogleraar Theater-, Film- en Televisiewetenschappen (2013) heeft de publieke omroep bijna een verheffende taak, het moet altijd iets meegeven aan de kijkers. Dit zie je volgens hem heel duidelijk bij het programma *Een tegen 100* van de NCRV dat gepresenteerd wordt door Caroline Tensen dat uitgezonden wordt op Nederland 1. Tegelijkertijd is er op de commerciële zender RTL 4 het programma *Miljoenenjacht* bezig, gepresenteerd door Linda de Mol. Bij het programma op RTL 4 gaat het erom wie het antwoord wel weet en als je het niet weet is het niet erg want alles draait om blijdschap en enthousiasme. Bij het programma van de NCRV val je af als je het antwoord niet weet en het is een stuk serieuzer van aard.

“Bij het programma van Caroline Tensen krijg je tussendoor ook nog een filmpje over de meest zielige neger waar je weer geld aan moet geven. Er wordt een soort van verheffing ingebeukt om toch even te vertellen dat de wereld helemaal niet leuk en gezellig is” (Interview Crone, 8 april 2013).

Volgens Crone wil de publieke omroep de kijkers altijd iets leren. Dit past bij de werkwijze van de publieke omroep wat beschreven staat in voorgaande paragraaf: het uitdragen van de democratie was het hoogste goed. Naast het leuke spel om zoveel mogelijk geld te verdienen wordt er ook aandacht besteed aan de minder leuke kant, namelijk dat er ook arme mensen zijn in de wereld.

3.3 Diversiteitsbeleid door de jaren heen

“Beleid is een vorm van gegeneraliseerde besluitvorming, waarbij hele verzamelingen van beslissingen tegelijkertijd gezien worden en de context van beslissingen wordt meegewogen” aldus socioloog Amitai Etzioni (Etzioni 1968:252). In de wetenschap worden veel verschillende definities van beleid gebruikt, in dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van deze definitie omdat het woord *“generalisatie”* de kern van beleid raakt. De regels in het beleid zijn op iedereen binnen de vastgestelde kaders van toepassing en onderlinge verschillen worden daarmee afgevlakt.

Het omroepbeleid omtrent diversiteit bij de publieke omroep is de laatste tientallen jaren sterk aan verandering onderhevig geweest. In dit onderzoek wordt dit beschreven aan de hand van Susan Bink die in 2003 voor het kenniscentrum voor diversiteit in de media *Mira Media* een overzicht heeft gemaakt van de geschiedenis van beleid omtrent de multiculturele samenleving, zie bijlage een voor dit overzicht. In de jaren zeventig en begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw werd er een minderhedenbeleid gevoerd, de taal en cultuur van de minderheden moest behouden worden. Eriksen (2010) beschrijft strategieën waarop een natie-staat met minderheden in een land kan omgaan. Een van de strategieën is het afzonderen van minderheden van de grote dominante groep, dit was bij de publieke omroep het geval in de jaren zeventig en begin van de jaren tachtig met het minderhedenbeleid (Eriksen 2010:124). Dit afzonderen van minderheden wordt ook wel segregatie genoemd en daarbij wordt gedacht dat het mixen van culturen schadelijk is voor de dominante meerderheid, vandaar dat de minderheid wordt afgezonderd met bijvoorbeeld speciale programma's in de eigen taal.

De *Minderhedennota en Medianota* verscheen in 1983 en werd als het begin van diversiteitsbeleid gezien. Er werd aandacht besteed aan migrantentelevisie omdat het de achterstandspositie van minderheden zou kunnen verbeteren (Bink 2003:5). Zoals in hoofdstuk twee beschreven staat werd in het begin van de jaren tachtig duidelijk dat de gastarbeiders in Nederland wilde blijven en onder invloed van de opkomst van de verzorgingsstaat, zoals beschreven staat in hoofdstuk twee. Het gelijkheidsdenken een belangrijke plaats innam, moesten gastarbeiders ook als gelijken worden gezien. In de *Minderhedennota en Medianota* staat dan ook:

“een aantal maatregelen gerechtvaardigd om minderheden beter tot hun streven naar emancipatie in staat te stellen” (Bink 2003:5).

Hieruit blijkt dat er gestreefd moet worden naar ontplooiingsmogelijkheden, zodat er een gelijkwaardige deelname kan zijn van alle ingezetenen burgers in Nederland. In de jaren die volgden kwam het integratieaspect steeds centraler te staan in het diversiteitsbeleid van de publieke omroep. In 1989 komt de Mediaraad, een onafhankelijk adviesorgaan van de overheid wat inmiddels is opgenomen in de *Raad voor Cultuur*, met het rapport Media en Allochtonen. In dit rapport wordt gepleit voor een extra stimuleringsplan voor allochtonen door de overheid met meer mediavoorzieningen voor allochtonen (Bink 2003:5). Sindsdien werd er een actief minderhedenbeleid gevoerd waarbij integratie het hoogste doel was. Een programma als *Paspoort* moest de integratie van gastarbeiders en immigranten bevorderen. In dit programma stond per aflevering een andere nationaliteit centraal en een Nederlands gebruik zoals fietsen, dit werd ondertiteld in de betreffende of de Nederlandse taal. In een uitzending wordt Turkse vrouwen fietsles gegeven, er wordt nadrukkelijk gevraagd of hun mannen het goed vinden dat ze gaan fietsen. In dit programma werd de nadruk gelegd op Nederlandse praktijken en gebruiken om de integratie te bevorderen. Deze strategie wordt door Eriksen (2010) assimilatie van *entropy-resistant groups* genoemd, het was de bedoeling dat de minderheden hun taal en grenzen verwerpen en onderdeel worden van de dominante groep. Succesvol beleid omtrent assimilatie leidt uiteindelijk tot de verdwijning van de minderheid (Eriksen 2010:20). In deze tijd was het de bedoeling om minderheden te laten integreren, maar dat werd bemoeilijkt doordat er in de media veel gebruik werd gemaakt van stereotypingen wat de afstand tussen groepen juist vergroot. In het programma *Paspoort* werd er gebruik gemaakt van stereotypering door in elke uitzending nadrukkelijk in het Nederlands te vragen aan de mensen of zij Nederlands verstonden. Er werd vooraf vanuit gegaan dat de mensen geen Nederlands spraken. Voor de definitie van stereotypingen verwijst Eriksen (2010) naar Schneider:

“Stereotypes are qualities perceived to be associated with particular groups or categories of people” (Eriksen 2010:24).

Volgens Eriksen (2010) zijn er in de meeste samenlevingen waarin veel mensen leven met een andere etniciteit ook etnische stereotypes. Stereotypingen hoeven volgens hem niet te verwijzen naar de sociale werkelijkheid (Eriksen 2010:29). Eriksen heeft onderzoek gedaan naar stereotypering en volgens hem zijn er vijf kenmerken van stereotypering. Het eerste kenmerk is dat het gebruiken van een stereotype orde kan scheppen in een anders veel te ingewikkelde wereld. Zo wordt het mogelijk om de sociale wereld in te delen in verschillende *kinds of people* (Eriksen 2010:30). Het tweede

kenmerk is volgens Eriksen dat stereotypes macht kunnen geven omdat ze privileges kunnen rechtvaardigen en toegang tot middelen kunnen geven. Negatieve stereotypes kunnen tegelijkertijd gevoelens van machteloosheid opwekken ten opzichte van de dominante positieve stereotypes. Als derde kenmerk geeft Eriksen dat stereotypes essentieel zijn in het vaststellen van de grenzen van de eigen groep waardoor er een *wij* en automatisch een *zij* groep ontstaat. Het vierde kenmerk dat hij beschrijft is dat stereotypes kunnen functioneren als *self-fulfilling prophecies* (Eriksen 2010:30). *Self-fulfilling prophecy* betekent dat mensen een bepaalde verwachting van iemand of van een groep mensen hebben, die van invloed is op de wijze waarop hij of zij zich tegenover iemand of een groep mensen gedraagt. Hierdoor gaat de persoon of groep mensen zich ook gedragen naar die verwachting waardoor de verwachting ook daadwerkelijk uitkomt (Aronson 2007:73). Stereotypes kunnen ertoe leiden dat etnische groepen zich op een bepaalde wijze gaan gedragen waardoor de verschillen met andere groepen duidelijker en soms zelfs groter worden. Het laatste kenmerk van stereotypering is volgens Eriksen dat stereotypes moreel dubbelzinnig kunnen zijn waardoor ze betwist worden door andere groepen (Eriksen 2010:29-31). Stereotypes zorgen voor een duidelijke afbakening tussen de *wij* en *zij* groep, hoe meer aandacht er is voor stereotypes hoe groter de afstand tussen groepen kan worden. Dit kan dan ook in verband gebracht worden met racisme en discriminatie. Minderheden voldoen vaak niet aan het beeld van de stereotypering van de dominante groep met mogelijke uitsluiting als gevolg. De publieke omroep is pas vanaf 1983 met de komst van de Minderhedennota en Medianota actief aandacht aan minderheden gaan besteden omdat de verzorgingsstaat in volle opkomst was. Voorheen waren ze er tamelijk onbekend mee vanwege de verzuiling zoals in het voorgaande hoofdstuk beschreven staat. Dit onbekend zijn met minderheden kan de reden zijn voor het gebruik van stereotypering omdat de wereld zo makkelijker begrepen kon worden.

Als gevolg van het rapport van de Mediaraad in 1989 komt de Tweede Kamer in 1991 met de notitie *Media en minderheden*. Minderheden moeten nog verder geïntegreerd en ingeburgerd worden in de Nederlandse samenleving. Een middel daarvoor is een betere profilering voor minderheden in de media. Deze profilering in de media komt er vervolgens niet, maar een programma als *Paspoort* wordt gestopt omdat minderheden via satelliettelevisie worden bediend van programma's in hun eigen taal (Bink 2003:6). De aandacht voor diversiteit op televisie verwatert, maar in 1996 rakelt het weer op doordat bekend wordt dat de satelliettelevisie waar minderheden gebruik van maken, negatief berichten over Nederland wat de integratie van de minderheden zou kunnen blokkeren. In 1998 wordt de integratienota *Kansen krijgen, kansen pakken* gepresenteerd. In dit integratiebeleid van 1999 – 2000 is opgenomen dat er beleidsmatig aandacht voor doelgroepprogramming moet

komen waar de integratie centraal staat. In de jaren die volgde kwam er steeds meer aandacht voor diversiteit in de media en zo ontstonden er in 2002 steeds meer multiculturele omroepen zoals *Multiculturele Televisie Nederland* (MTNL) en het multiculturele radiostation *FunX* (Bink 2003:7). Sindsdien wordt er in diversiteitsbeleid uitgegaan van inclusie in het programma-aanbod waarbij geprobeerd wordt om alle groepen uit de samenleving te weerspiegelen. Eriksen (2010) noemt deze strategie de ideologie van het multiculturalisme, burgerschap en burgerrechten zijn van toepassing op verschillende etnische of religieuze identiteiten (Eriksen 2010:149).

3.4 Het huidige diversiteitsbeleid

De belangrijkste partij bij het tot stand komen van diversiteitsbeleid is de *Mediawet*, dit is een Nederlandse wet die eisen stelt aan de media, zowel de commerciële- als de publieke media. De Mediawet gaat over de taken, organisatie en bevoegdheden van het mediabestel. Er is onder andere opgenomen aan welke eisen omroepen moeten voldoen om tot het publieke bestel te worden toegelaten. In het Concessiebeleidsplan staan de doelen en ambities beschreven van de Nederlandse Publieke Omroep voor een vastgestelde periode.

“We richten ons op brede en goed bekeken of beluisterde programma’s die beeldbepalend zijn onder de Nederlandse bevolking. Daarnaast maken we aanbod vanuit een intercultureel of crosscultureel perspectief” (NPO 2010-2016:24).

Het woord *“daarnaast”* geeft het inclusieve karakter weer, zodat er zoveel mogelijk mensen ingesloten worden. De concrete uitwerking van dit doel zie je voornamelijk terug bij de taakomroep NTR wat later in dit hoofdstuk wordt behandeld. Over representatie staat het volgende in het Concessiebeleidsplan:

“Evenwichtigheid van het aanbod wordt ook uitgedrukt in de mate waarin bevolkingsgroepen daarin worden gerepresenteerd. In ons aanbod willen we dat alle bevolkingsgroepen evenwichtig aan bod komen.

...

[De] representatie van niet-westerse allochtonen blijft achter, vooral in brede, goed bekeken programma’s, zoals dagelijkse talkshows, actualiteitenrubrieken, consumentenprogramma’s en op primetime uitgezonden human interestprogramma’s.

...

In kinder- en jeugdprogramma's is de afspiegeling daarentegen goed op peil.

...

[Bij de representatie van allochtonen] leggen we de nadruk op de vier grootste groepen allochtonen in Nederland: Nederlanders van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse afkomst" (NPO 2010-2016:24).

In deze citaten uit het Concessiebeleidsplan wordt de definitie van Etzioni van beleid zichtbaar die in de vorige paragraaf is beschreven. Hij heeft het over *"gegeneraliseerde beluitvorming"* (Etzioni 1968:252), zo wordt er geschreven dat de afspiegeling in kinder- en jeugdprogramma's goed op peil is, hierin worden alle kinder- en jeugdprogramma's veralgemeniseerd. Er wordt geschreven dat de *"representatie van niet-westerse allochtonen achterblijft"* waardoor de verschillen tussen deze mensen veralgemeniseerd worden. Door te zeggen dat de *"nadruk gelegd wordt op de vier grootste groepen allochtonen"* worden deze groepen gecategoriseerd, maar door het woordje *"nadruk"* wordt er gesuggereerd dat de andere allochtonen niet worden vergeten en dus sprake is van inclusie.

In de *Meerjarenbegroting* zijn de belangrijkste doelen opgenomen uit het Concessiebeleidsplan met daarbij de hoeveelheid geld dat het mag kosten. In de *Meerjarenbegroting 2013 - 2017* staat dat de publieke omroep in zijn aanbod de representativiteit van allochtonen en vrouwen in het programma-aanbod wil verbeteren, ze schrijven hierover:

"De Publieke Omroep wil een betere afspiegeling van de samenleving zichtbaar maken. Niet omdat het moet, maar omdat de Publieke Omroep van en voor iedereen is en niemand wil uitsluiten" (NPO 2013-2017:15).

Hier wordt gezegd dat ze een afspiegeling van de samenleving zichtbaar willen maken *"niet omdat het moet, maar omdat de Publieke Omroep van en voor iedereen is"*. Juist omdat de publieke omroep van iedereen is omdat iedereen meebetaalt en dus aandeelhouder is, zou de publieke omroep een afspiegeling moeten zijn.

3.5 NTR als Paradox van het Multiculturalisme

De NTR is een omroep met een diversiteitstaak die is vastgesteld in de Mediawet. De NTR is op 1 januari 2011 ontstaan uit een fusie tussen drie omroepen zonder leden: de *Nederlandse Programma Stichting* (NPS), de *Televisie Academie* (Teleac) en de *Educatieve Omroep Stichting* (RVU). De omroep

heeft geen leden en wordt gefinancierd door de overheid en is naar eigen zeggen geheel onafhankelijk, onpartijdig en objectief. Volgens de NTR behoort de omroep tot de kern van de publieke omroep, vanwege de pijlers: informatie, educatie en cultuur, met jeugd en diversiteit als speciale aandachtsgebieden.

De NTR schrijft over diversiteit:

“Met haar uitgebreide, uitgesproken en onafhankelijke programmering over kleurrijk Nederland wil de NTR een voorbeeldfunctie vervullen. Niet alleen omdat diversiteit een wettelijke taak van de NTR is, maar ook omdat het leuk, inspirerend en vanzelfsprekend is. Diversiteit loopt als een rode draad door onze programmering en ons personeelsbeleid heen. Met het IRIS-project en de Prix Europa IRIS (de Europese media prijs voor multiculturele programma’s) wil de NTR diversiteit in de media verder stimuleren” (NTR 2013).

De NTR zegt in het *Convenant Culturele Diversiteit* uit 2011 dat ze in de programmering het gehele publiek willen aanspreken. Diversiteit moet een vanzelfsprekendheid zijn en een verrijking zijn. Dit kan gaan op een impliciete manier maar ook door expliciete aandacht te geven aan allochtonen (NTR 2011:2). Deze expliciete aandacht is er bij programma’s die onder de afdeling *Diversiteit* vallen, zoals het actualiteitenprogramma *Caribisch Netwerk*, de *Halve Maan* en de comedy *De Dino Show*. In bijlage twee is een overzicht opgenomen van alle programma’s die onder de afdeling diversiteit vallen. De andere programma’s van de NTR houden op een impliciete manier rekening met diversiteit, zoals voor schoolgaande kinderen is er *SchoolTV* en voor liefhebbers van wetenschap *Labyrint*. In bijlage drie is een overzicht opgenomen van alle NTR-programma’s. In de Meerjarenbegroting 2013 – 2017 staat over de NTR:

“De representatie van de bevolkingssamenstelling in Nederland is voor de NTR een uitgangspunt in al haar programma’s en op de werkvloer. Er worden programma’s als ‘De Dino Show’ gemaakt die bedoeld zijn voor iedereen en waarbij in het bijzonder de etnische minderheden zich thuis voelen” (NPO 2013 – 2017:54).

De algemene beschrijving die het Concessiebeleidsplan geeft aan representatie wordt door de NTR meer concreet gemaakt. Ben Groenendijk, eindredacteur *Jeugd, Educatie en Geschiedenis* zegt dat de NTR ten eerste een afspiegeling wil zijn van de samenleving en ten tweede dat de NTR speciale aandacht heeft voor diversiteit omdat ze voor iedereen willen zijn. Verder zegt hij:

“Natuurlijk wil je liever niet expliciet aandacht geven aan diversiteit want je wil dat het automatisch gaat” (Interview Groenendijk 19 april 2013).

Groenendijk geeft aan dat het soms ook automatisch gaat, het programma *Zo: Raymann* is daar een voorbeeld van. In dat programma is duidelijk voor diversiteit gekozen maar het wordt wel op zo'n manier neergezet dat iedereen het leuk vindt, aldus Groenendijk (19 april 2013). Door de jaren heen is de focus veranderd bij de NTR, zo wordt er niet meer gesproken over diversiteit maar over inclusie. Groenendijk zegt hierover:

“Wij maken meer programma's gericht op inclusie dan op diversiteit, we willen dat iedereen zich onderdeel voelt van de samenleving door insluiting en niet door uitsluiting” (Interview Groenendijk, 19 april 2013).

Frans Jennekens, eindredacteur afdeling *Diversiteit* zegt dat alle programma's zowel inclusief: respect en erkenning van de ander, als divers moeten zijn: verschillende culturen opnemen. Wanneer je diversiteit niet bij een apart programma legt zal het op den duur verdwijnen aldus Jennekens. Dit kan de werkelijkheid worden want er zijn enorme economische bezuinigingen bezig binnen het omroepbestel en speciale aandacht voor diversiteit kan dan sneuvelen omdat het nog een relatief jong aspect van het omroepbestel is aldus Jennekens. Het gevaar van inclusie is volgens hem dat het voor redacties kan betekenen dat wanneer zij overal een persoon met een etnische minderheid opnemen in hun programma dat ze al divers zijn (Interview Jennekens 7 juni 2013).

Jennekens:

“Ik pleit voor een tweesporen beleid, enerzijds moeten de grote algemene programma's zoals 'Nieuwsuur' diversiteit meenemen door zowel kinderen uit Baarn als uit Kanaleneiland te filmen. Anderzijds moeten er specifieke programma's komen omtrent diversiteit, bijvoorbeeld in het weekend een serie over de Canarische eilanden. Zo blijft het grote in evenwicht met het kleine” (Interview Jennekens 7 juni 2013).

Ook hier kan gesproken worden over generalisatie, want er wordt geïmpliceerd dat er grote verschillen zijn tussen kinderen uit Baarn en uit Kanaleneiland in Utrecht. Het tweesporen beleid is een voorbeeld van de Paradox van het Multiculturalisme van Eriksen (2010) wat in het vorige hoofdstuk is beschreven. Wanneer je erkenning geeft aan het verschil, in dit geval met specifieke programma's omtrent diversiteit, kan dat als oneerlijk worden gezien bij de meerderheid. Maar als

dergelijke specifieke programma's niet gemaakt worden omdat gelijkheid wordt nagestreefd kan dat weer als oneerlijk worden gezien richten de minderheden omdat hun cultuur niet gerespecteerd wordt (Eriksen 2010:21).

3.6 Afsluiting

Het omroepbeleid is altijd sterk afhankelijk geweest van de politiek. Vanaf de jaren zeventig ging de politiek zich ook met de inhoud van de publieke omroep bemoeien. In de nota Massamedia-beleid uit 1975 wordt gewezen naar het belang van de publieke omroep in een democratie, dit komt overeen met de mening van Ghorashi (2009) beschreven in hoofdstuk een, die zegt dat media een tegenwicht kan bieden tegen de dominante vertogen om de cultuur van democratie te waarborgen (Ghorashi in Sunier 2009:53). Met de Pinksternotitie in 1991 van de toenmalige minister d'Ancona werd duidelijk dat de overheid de publieke omroep nog steeds een grote rol in de samenleving toekende door te spreken over *“een van de hoekstenen van onze democratie”*. In 2013 gebeurt dit nog steeds bijvoorbeeld in het programma *Een tegen 100* waar de kijker gewezen wordt op de armoede van andere mensen in de wereld. De overheid heeft het volk altijd iets willen leren, door middel van de publieke omroep, alleen is de vorm inmiddels enigszins veranderd.

Beleid is volgens Etzioni een vorm van *“gegeneraliseerde besluitvorming”* (Etzioni 1968:252), alles wat binnen het beleid valt wordt hetzelfde behandeld. Beleid is een vorm van categoriseren en dat zie je ook terug in de naamgeving aan minderheden in beleidsstukken: van minderheden, nieuwe Nederlanders, Medelanders tot allochtonen. In termen van Eriksen werd er in de jaren zeventig en in het begin van de jaren tachtig een beleid van segregatie gevoerd, met een zogenoemd minderhedenbeleid. De minderheden werden afgezonderd van de rest met programma's in hun eigen taal waar de cultuur behouden werd, omdat het mixen van culturen schadelijk zou kunnen zijn. Vanaf de jaren tachtig toen duidelijk werd dat de gastarbeiders in Nederland zouden blijven en de verzorgingsstaat in volle opkomst was, zoals beschreven staat in hoofdstuk twee, veranderde ook het omroepbeleid. In 1983 verscheen de Minderhedennota en Medianota en dat kan als begin van het diversiteitsbeleid gezien worden. In het kader van het gelijkheidsdenken moesten minderheden beter geïntegreerd worden vandaar dat ze extra hulp kregen om vervolgens gelijk te kunnen zijn aan de rest. Eriksen (2010) noemt deze strategie die de overheid gebruikte assimilatie van *entropy-resistant groups* genoemd, het was de bedoeling dat de minderheden hun taal en grenzen verworpen en onderdeel werden van de dominante groep. Succesvol beleid omtrent assimilatie leidt uiteindelijk tot de verdwijning van de minderheid (Eriksen 2010:20). Tot nu toe heeft het

diversiteitsbeleid altijd een sterk categoriserend karakter gehad doordat de nadruk op het verschil lag.

Inmiddels wordt de strategie van het Multiculturalisme gehanteerd, er wordt uitgegaan van inclusie en iedereen moet betrokken worden bij de samenleving aldus Eriksen (2010:149). Om dit vorm te geven binnen de publieke omroep zijn er doelen opgesteld in het Concessiebeleidsplan, voor de periode 2010 tot 2016 willen ze meer nadruk leggen op de representatie van de vier grootste groepen allochtonen in Nederland. Het huidige beleid is abstracter en dus minder categoriserend geformuleerd in vergelijking met het beleid uit de jaren zeventig, tachtig en negentig. De taakomroep NTR werkt het beleid vervolgens concreet uit met een tweesporen beleid, enerzijds diversiteit in alle programma's bevorderen en anderzijds programma's verzorgen voor een speciale groep. Het tweesporenbeleid zorgt ervoor dat de NTR als Paradox van het Multiculturalisme gezien kan worden, er zijn altijd mensen die het oneerlijk vinden als minderheden extra aandacht krijgen, terwijl minderheden het oneerlijk vinden als hun cultuur ontkend wordt doordat ze mee moeten doen met de dominante groep. Zoals Etzioni (1968:252) aangaf zorgt beleid voor generalisaties waarmee diversiteit wordt afgevlakt. Een ander voorbeeld zijn de kinder- en jeugdprogramma's, volgens het Concessiebeleidsplan doen zij het goed op het gebied van representatie van allochtonen, alle kinder- en jeugdprogramma's worden door dit beleid veralgemeniseerd. De diversiteit bij kinder- en jeugdprogramma's wordt in het volgende hoofdstuk verder onderzocht.

Hoofdstuk 4 NTR-kindertelevisie als casus

4.1 Introductie

“Bij Het Klokhuis en Sesamstraat krijg je diversiteit automatisch mee”

(Interview Groenendijk 17 april 2013).

Volgens Groenendijk zit diversiteit op een natuurlijke wijze verwerkt in de programma's *Het Klokhuis* en *Sesamstraat*. Dat is een interessante uitspraak want uit onderzoek van communicatiewetenschapper Van Asseldonk (2005) blijkt dat kinderen in de leeftijd van zes tot twaalf jaar niet in staat zijn om kritisch naar de media te kijken, vandaar dat zij het niet in de gaten hebben wanneer er diversiteit in programma's wordt verwerkt (Van Asseldonk 2005:35). Media heeft veel invloed op mensen doordat het bepaalde gedachtepatronen, ideeën en stereotypingen overbrengt, maar bij kinderen gebeurt dit meer onbewust dan bij volwassenen. Het is belangrijk dat de multiculturele samenleving van Nederland in al zijn diversiteit weerspiegeld wordt in kindertelevisie, omdat kinderen onbewust werken aan hun beeld van de werkelijkheid.

In dit hoofdstuk worden twee kinderprogramma's van de NTR, *Sesamstraat* en *Het Klokhuis* als casus genomen om naar de representatie van diversiteit op televisie bij de publieke omroep te kijken. De NTR heeft vanuit de overheid de taak gekregen om de etnisch- culturele diversiteit van de Nederlandse samenleving te weerspiegelen in de programma's die zij maken. Zoals in het vorige hoofdstuk beschreven staat moeten naast de programma's die onder de NTR-afdeling *Diversiteit* vallen, de andere programma's ook een afspiegeling zijn van de multiculturele samenleving. Vandaar dat er in dit onderzoek gekozen is voor twee programma's die onder een andere afdeling vallen, namelijk onder de afdeling *Jeugd*. In het Concessiebeleidsplan 2010 – 2016 staat dat kinder- en jeugdprogramma's *allochtonen* goed representeren op het beeldscherm, zie hiervoor hoofdstuk twee. In dit hoofdstuk wordt dit verder onderzocht en net als voorgaande hoofdstukken heeft ook dit hoofdstuk een historische benadering, er wordt beschreven hoe er in het verleden en heden met diversiteit wordt omgegaan in *Sesamstraat* en *Het Klokhuis*. Dit wordt gedaan aan de hand van het archief voor Beeld en Geluid waar voorbeelden zijn gekozen uit verschillende afleveringen vanaf de jaren zeventig tot afleveringen uit 2013. Ook wordt er gekeken naar de wijze waarop er over de programma's en diversiteit werd geschreven in de kranten door de jaren heen. In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de deelvragen: Hoe wordt diversiteit weergegeven op televisie bij de publieke omroep? En: Hoe wordt diversiteit vertaald door de NTR? Hoofdstuk vier eindigt met een afsluiting waarin een koppeling met het voorgaande hoofdstuk wordt gemaakt.

4.3 Sesamstraat

4.3.1 Historische achtergrond

“Dolph Kohnstamm: Maar wat niet is kan komen. Het adres van Children’s Television Workshop is bij mij verkrijgbaar voor wie belooft dat hij of zij moeite zal doen een paar uur Sesame Street op de Nederlandse televisieschermen te krijgen” (Vrij Nederland 1970).

Dolph Kohnstamm, docent Ontwikkelingspsychologie aan de Universiteit Utrecht heeft ervoor gezorgd dat het Amerikaanse compensatieprogramma voor kleuters *Sesame Street* aandacht kreeg in Nederland. Hij was geïnteresseerd in onderzoek dat relevant was voor de maatschappij in plaats van het heersende onderzoek dat voornamelijk gericht was op theorie. Toen hij hoorde over *Sesame Street* was hij gelijk enthousiast en schreef er een artikel over in *Vrij Nederland*, genaamd *De lessen van Sesame Street* (Vrij Nederland 1970).

Boschhuizen (1995) schrijft dat de eerste uitzending in Amerika plaatsvond in 1969, het programma was bedoeld ter compensatie voor kleuters en peuters die uit *“minder kansrijke groepen kwamen en dan vooral de niet-blanke stadskinderen uit milieus met lage inkomens”* (Boschhuizen 1995:6). Het onderwijs voor kleuters en peuters was in de jaren zestig in Amerika minimaal, waardoor vooral de blanke kinderen uit betere inkomensgroepen onderwijs genoten. Vooral de kinderen uit armere milieus, wat vaak niet-blanke stadskinderen waren, kwamen met een grote achterstand op school. Destijds had wel bijna elk gezin een televisie en dat bracht televisieproducente Joan Cooney, die werkzaam was bij de Amerikaanse publieke omroep *Public Broadcasting Service* (PBS), op het idee om televisie te gaan gebruiken als onderwijsvorm om de kinderen voor te bereiden op de lagere school. In Amerika waren er ook al commerciële zenders, vandaar dat *Sesame Street* een aantrekkelijk uiterlijk moest hebben om geen kijkers te verliezen dus werd er veel gebruik gemaakt van animaties, poppen die kinderen voorstellen, muziek, wisselende cameratechnieken en een realistische setting (Lesser 1974:103). De setting van het programma werd een gewone Amerikaanse straat waar poppen en mensen samenleefden, alle gebeurtenissen vonden plaats in deze straat (Boschhuizen 1995:8). Om te zorgen dat het programma aansloot bij de leefwereld van de kinderen en hen ook echt iets leerde zocht Cooney contact met wetenschapper en psycholoog Gerard Lesser, samen met andere wetenschappers en producers ontwikkelde zij het format van het programma. Het was de eerste keer in de geschiedenis dat wetenschappers en producenten zo nauw samenwerkten bij de totstandkoming van een programma (Boschhuizen 1995:9). Al snel kreeg het

programma wereldwijde aandacht en wilden andere landen het programma ook gaan maken, dat mocht als de coproducties voor vijftig procent uit nagesynchroniseerd materiaal en voor vijftig procent uit items uit het betreffende land zouden bestaan. Ook stelden de Amerikaanse producenten wetenschappelijke begeleiding verplicht bij coproducties, omdat het een belangrijk onderdeel was bij het programma (Boschhuizen 1995:11). De werkwijze van *Sesame Street* was ook nieuw in Nederland, Kohnstamm vond dat de Nederlandse kindertelevisie er nog veel van kon leren:

“Er wordt in het programma [Sesame Street] dikwijls herhaald, om bepaalde kritische moeilijkheden goed te oefenen. Lang niet alles gebeurt onverwachts. Integendeel door bepaalde regelmatigigheden krijgen de gebeurtenissen een grote mate van voorspelbaarheid, zodat ook de jongste kinderen zich steeds op bekend terrein voelen en tóch gespannen uitzien naar de afloop die ze hebben leren verwachten” (Vrij Nederland 1970).

Volgens Kohnstamm werd dit in de kinderprogramma's in de jaren zestig niet gedaan, programma's als de *Fabeltjeskrant* en *Tom Poes* leken volgens hem vooral voor volwassenen gemaakt te worden zo werd er niks herhaald, waarschijnlijk omdat het de ouders zou vervelen. Het artikel van Kohnstamm in *Vrij Nederland* kreeg veel aandacht en er bleek veel interesse te zijn voor een Nederlandse versie van *Sesame Street*.

4.3.2 *Sesame Street* in Nederland

Het duurde zeven jaar voordat de eerste uitzending op televisie kwam, er waren veel discussies over welke zendgemachtigde het programma mocht gaan maken, zowel de omroep VARA, als de NOS. hadden interesse. Er werd een samenwerking met de Belgische Omroep BRT aangegaan en het programma kreeg de naam *Sesamstraat* met eindredacteur Ton Hasebos. De invloed van de BRT was te zien door een Belgische actrice en poppenspeler en enkele items werden door Belgische programmamakers geschreven. De BRT is na vijf series gestopt, omdat zij het gevoel hadden enkel een financiële rol te spelen bij de totstandkoming van het programma. De doelstellingen bij de Nederlandse *Sesamstraat* waren anders dan bij de Amerikaanse versie, in Nederland gingen alle kinderen naar school vandaar dat hier de focus lag op de sociaal- emotionele ontwikkeling in de jaren zeventig en tachtig en de cognitieve ontwikkeling kwam uit de Amerikaanse items. Vanaf de jaren negentig werden er ook Nederlandse items gemaakt omtrent de cognitieve ontwikkeling (Interview Pelgrom 8 mei 2013). In deze tijd kwam Aart Staartjes als redacteur in beeld, hij nam een groep nieuwe schrijvers mee vanuit een ander programma naar *Sesamstraat*, dat zorgde ervoor dat het

programma een format kreeg die nu nog grotendeels gehanteerd wordt. Elke aflevering van *Sesamstraat* heeft dezelfde structuur, het begin en het einde bestaat uit vaste items en het midden bestaat uit wisselende items. Het liedje van *Sesamstraat* is het begin wat gevolgd wordt door een sketch met een *Sesamstraat*-bewoner. Deze sketch gaat over een bepaald thema bijvoorbeeld ziek zijn, dit wordt het overkoepelende thema voor de hele uitzending, alle losse items worden hier aan gekoppeld. Boekaerts (2003) zegt dat deze structuur ervoor zorgt dat kinderen het verhaal en de items beter begrijpen en kunnen verwerken en dat zorgt ervoor dat ze er hun aandacht beter bij kunnen houden (Boekaerts 2003:40). In de losse onderdelen die na de eerste sketch komen zit altijd een fragment met Amerikaanse poppen, een geanimeerd filmpje waar een letter of cijfer centraal staat en enkele liedjes. Elke aflevering wordt afgesloten met een verhaaltje dat wordt voorgelezen door een *Sesamstraat*-bewoner voor een groepje kleuters.

De hedendaagse acteurs in *Sesamstraat* zijn: Sien Diels, Frank Groothof, Aart Staartjes, Gerda Havertong, Hakim Traida, Lot Lohr, Elvan Akyildiz, Martin van Waardenberg, Mamoun Elyounoussi en Arjan Smit. Sien Diels is van oorsprong een Vlaamse, Gerda Havertong Surinaamse, Hakim Traida is Algerijns, Elvan Akyildiz Turks en Mamoun Elyounoussi is van Marokkaanse afkomst. Als je enkel naar de oorspronkelijke afkomst kijkt, kun je stellen dat de helft van de cast een andere etnisch- culturele identiteit heeft dan de Nederlandse en dat maakt de cast erg divers. Op de website van *Sesamstraat* worden alle acteurs en poppen voorgesteld. Bij Gerda Havertong wordt direct verwezen naar haar etnisch- culturele achtergrond, er staat namelijk:

“Peetje, gespeeld door Gerda Havertong, is een echte Surinaamse tante. Ze houdt van lekker eten, snoepen en van grapjes uithalen en voor de gek houden van de andere bewoners van de straat” (NTR 2013).

Er wordt gesproken over een *“echte Surinaamse tante”*, hiermee vindt essentialisering plaats doordat het beeld van Surinamers wordt teruggebracht naar een paar kenmerken zoals dat ze van lekker eten houden, van snoepen en grapjes uithalen (Wimmer 2002:140). *Sesamstraat* wil een afspiegeling zijn van de samenleving en alle bevolkingsgroepen representeren. Zo waren zij rond het jaar 2006 op zoek naar verjonging in de serie, omdat de meeste acteurs al wat ouder waren. Ze wilden graag een Marokkaans iemand erbij, omdat ze deze bevolkingsgroep nog niet representeerden. Vooraf is er een castingronde gedaan specifiek voor Turken en Marokkanen en daar hebben zij gekozen voor Mamoun Elyounoussi. Het belangrijkste argument voor Mamoun was dat *Sesamstraat* een afspiegeling moest zijn van de Nederlandse samenleving. Deze afspiegeling uit

zich ook in de manier waarop Mamoun zijn rol speelt, soms voldoet hij aan het stereotypebeeld van een Marokkaan aldus Ajé Boschhuizen:

“Mamoun stelt het soms zelf voor om eens een typisch Marokkaans loopje te doen of andere redacteuren zeggen dat tegen hem, verder wordt er niet veel over nagedacht” (Interview Boschhuizen 27 mei 2013).

Maar volgens eindredacteur Ajé Boschhuizen gaat dit allemaal heel spontaan. Een gegeven is dat er wel over nagedacht wordt om een stereotypebeeld neer te zetten en dat het proces dus niet spontaan verloopt. De eindredacteur spreekt over het stereotypebeeld van een Marokkaan en daarmee wordt geïmpliceerd dat alle Marokkanen een *typisch loopje* hebben. Naast de acteurs spelen de poppen een grote rol, elk land dat een coproductie is aangegaan met de Amerikaanse *Sesame Street* heeft naast de Amerikaanse poppen ook poppen uit het eigen land. De Amerikaanse poppen zijn: Bert, Ernie, Elmo, Koekkiemonster, Grover, Abby, Zoë, Oscar en Kermit. Deze poppen worden gekenmerkt door een bepaalde karaktereigenschap zoals Koekkiemonster die alleen koekjes wil eten. De Nederlandse poppen hebben meerdere karaktereigenschappen en geen specifiek zoals dat in Amerika het geval is aldus redacteur Jeroen Pelgrom, de Nederlandse poppen zijn Tommie, Pino, leniemienie en Purk (NTR 2013). Elk land kiest zijn eigen poppen in overleg met *Sesame Workshop* (2013). De Nederlandse *Sesamstraat* speelt in op ontwikkelingen in de maatschappij met de onderwerpen die behandeld worden en met de wijze waarop acteurs hun rol spelen, zo representeert actrice Gerda Havertong als Tante Peetje de Surinaamse bevolking in Nederland zoals eerder beschreven staat in deze paragraaf.

4.3.3 Sesamstraat door de jaren heen

In 1972 wordt er door de VARA een uitzending van het Amerikaanse *Sesame Street* uitgezonden om te kijken of het programma ook iets voor Nederland zou kunnen zijn. Alle scènes en animaties zijn vertaald in het Nederlands zodat het programma goed gevolgd kan worden. Presentator Ruud Jans zegt hierover:

“Er wordt straks een liedje gezongen in Sesame Street, maar dat is in het Amerikaans. Dat verstaan wij natuurlijk niet vandaar dat we er gewoon naar luisteren. Kinderen gaan jullie maar spelen, nu voor de ouders: let erop dat dit een Amerikaanse versie is, met een Amerikaanse tempo, setting en onderwerpen en ook is er veel kleur te zien. Wanneer het

programma in Nederland komt wordt het natuurlijk veel Nederlandser” (Archief Beeld en Geluid 1972).

In bovenstaand stuk wordt een duidelijke dichotomie gecreëerd tussen de Amerikaanse achtergrond van het programma en het mogelijke toekomstige programma in Nederland door te focussen op de verschillen in tempo, setting en onderwerpen. Daarbij wordt er gezegd *“ook is er veel kleur te zien”*, zonder dit verder toe te lichten. Amerika is een multiculturele samenleving maar in Nederland leefde ook veel culturen. Zoals beschreven staat in hoofdstuk twee werd er in Nederland vanuit gegaan dat deze *nieuwe groepen* weer terug zouden gaan naar hun land van herkomst, dat kan de reden zijn waarom de presentator aangeeft dat er *“veel kleur te zien is”* omdat diversiteit wat gerepresenteerd kan worden in kleuren destijds in Nederland nog niet als blijvend onderdeel van de samenleving werd gezien zoals beschreven staat in hoofdstuk twee.

Vanaf 1976 was *Sesamstraat* in Nederland op televisie te zien en er werd veel wetenschappelijk onderzoek naar gedaan, zo werden minderheden actief betrokken bij het programma. Een van de doelen bij de sociaal- emotionele ontwikkeling was het stimuleren van respect en acceptatie onder kinderen, dit sloot aan bij de samenleving omdat er in de jaren zeventig veel minderheden naar Nederland kwamen waar geen positief beeld over was. Sesame-Workshop-productie medewerker Estee Bardanashvili stelt dat *Sesamstraat*:

“(…)puts forward a positive image of a multicultural community” (Sesame Workshop 2010).

Vooraf redacteur en wetenschapper Peter Levelt legde de nadruk op onderwerpen gericht op de participatie van allochtonen, gehandicapte kinderen en sekse-rol doorbrekend gedrag. Volgens eindredacteur Ajé Boschhuizen (2013) kwam er destijds veel kritiek op *Sesamstraat* omdat er alleen nog maar *“gekleurde kinderen”* te zien waren in *Sesamstraat* (Interview Boschhuizen 27 mei 2013):

“Levelt vond dat Sesamstraat ook de problemen van andere programma’s moest oplossen. In andere programma’s zag je geen Surinamers, dus ze moesten allemaal in Sesamstraat. Het werd in die tijd (jaren zeventig) heel expliciet gemaakt, zo van ‘Kijk ik heb een bruine huid en ik kom uit Suriname’ dit werd bijna letterlijk gezegd en daar kwam veel kritiek op in kranten” (Interview Boschhuizen 27 mei 2013).

Volgens Boschhuizen (1995) werden onderwerpen soms gestuurd door de tijdsgeest en dat zag je in de tijd met wetenschapper en redacteur Peter Levelt. Na het vertrek van Levelt als redacteur, verdween de specifieke nadruk op maatschappelijke en morele ontwikkelingen (Boschhuizen 1995:139). Over deze jaren zei acteur Aart Staartjes in een artikel van *Het Vrije Volk* (1990), dat er in de jaren zeventig een hevige discussie over autoriteit leefde, veel onderwerpen mocht je niet bespreken en daar wilde *Sesamstraat* mee breken. In de jaren tachtig was er volgens Staartjes de afspraak dat er geen geld mocht voorkomen in het programma omdat het *“vies en kapitalistisch”* zou zijn waar kinderen niet mee besmet mochten worden. Nu [in de jaren negentig] vonden ze dat maar onzin (Het Vrije Volk 1990). In het archief van Beeld en Geluid zijn geen afleveringen van *Sesamstraat* aanwezig uit de jaren zeventig en tachtig, in de kranten werd er wel over geschreven waarbij telkens vernoemd werd naar de wetenschappelijke onderzoeken die er gedaan werden naar het programma.

“Sesamstraat wordt kritisch gevolgd door de universiteiten van Utrecht, Leiden, Gent en Leuven” (Nieuwsblad van het Noorden 1979).

Al de keuzes die er gemaakt moesten worden werden afgewogen met het wetenschappelijk belang. Actrice Sien Diels zei in hetzelfde artikel dat de Amerikaanse stukjes heel agressief en lawaaiig waren en dat ze in Nederland als tegenwicht van het Amerikaanse materiaal juist voor knusse en rustige beelden kozen (Nieuwsblad van het Noorden 1979). Uit een ander artikel uit 1981 in het Nederlands Dagblad werd er geschreven dat de mime-fragmenten erg gewaardeerd werden bij de kinderen. Vervolgens werd er gezegd:

“Volgens onderzoekers functioneren deze onderdelen ook erg goed t.a.v. kinderen van niet-Nederlandse afkomst, zoals de kinderen van gastarbeiders of Surinaamse kinderen” (Nederlands Dagblad 1981).

Kinderen van *“niet-Nederlandse afkomst”* worden apart benoemd in dit artikel. Dit kan komen doordat, zoals beschreven staat in hoofdstuk twee, Nederland zich in het begin van de jaren tachtig bewust werd van het gegeven dat de gastarbeiders niet terug zouden keren naar het land van herkomst en specifieke aandacht nodig hadden om de integratie te bevorderen. Een fragment met meneer Aart in een aflevering van *Sesamstraat* uit 1990 laat duidelijk het verschil tussen *wij* en *zij* zien. Hij staat in een tuinkas naast een groot blad en zegt daarbij dat dit typisch iets voor de Tropen is, bladeren zijn of heel groot of juist heel klein. Verder zegt hij:

“Ik weet niet of het in de Tropen nou zo leuk is. Als ik erover nadenk heb ik het toch liever zoals bij ons thuis, zo gewoontjes, niet zo buitengewoon zoals hier. Groeten van meneer Aart”
(Archief Beeld en Geluid 1990).

Dit fragment is een voorbeeld van een dichotomie creëren tussen *wij* en *zij* beschreven staat in het eerste hoofdstuk. In een andere aflevering uit 1990 komt *othering* heel duidelijk naar voren, hier staat de komst van Sinterklaas centraal, de poppen leniemienie, Tommy en Pino willen graag veel cadeaus krijgen, een scène met acteur Lex Goudtsmit:

Lex Goudtsmit: *“In de krant staat dat er een speelgoedinzameling wordt georganiseerd voor de arme kindertjes in ontwikkelingslanden”*

Pino: *“Maar als wij ons speelgoed afgeven hebben we niks meer om mee te spelen?”*

Tommie: *“Ja Pino want dan zijn wij zelf arme kindertjes”*

leniemienie: *“Ja Tommie als wij arme kindertjes worden, dan komt Sinterklaas en krijgen wij weer meer speelgoed!”*

Tommie: *“Oke! Waar is de doos? Dan gooien we al ons speelgoed daarin”* (Archief Beeld en Geluid 1990).

De aflevering wordt afgesloten met een liedje over arme hongerige kinderen die geen speelgoed hadden om mee te spelen. De poppen leniemienie, Tommie en Pino zongen mee en alle droegen ze een oud voddenkleding terwijl ze in andere afleveringen zelden kleding dragen (Archief Beeld en Geluid 1990). In deze aflevering wordt de kinderen geleerd dat er ook arme kinderen zijn in de wereld die weinig eten en speelgoed hebben en dus anders zijn dan zij. Wel is er sprake van *othering*, volgens Wimmer (2002) vindt dat plaats als de ander als *“ultieme ander”* wordt beschouwd door kenmerken te essentialiseren en stigamatiseren (Wimmer 2002:140). Er wordt een stereotypebeeld neergezet van arme kinderen in ontwikkelingslanden dat ze allemaal in voddens lopen en geen speelgoed hebben. Het verschil tussen de poppen en de *“kindertjes”* wordt erg groot gemaakt waardoor er sprake is van een *wij* en een *zij* groep maar dit kan komen doordat het programma begrijpelijk moet zijn voor kinderen. In 2010 in de aflevering *Mooi* zingt de actrice Gerda Havertong, die Tante Peetje speelt, een lied over de 26 letters in het alfabet. De letter S is de mooiste want het is de letter van het woord Suriname, op de achtergrond hoor je Surinaamse muziek en Gerda zingt:

“Suriname is een land hier heel ver vandaan, een land waar ik lang geleden ben geboren, dat kun je nog een beetje horen maar daar trek ik mij niks van aan” (Archief Beeld en Geluid 2010).

In dit fragment wordt expliciet aandacht gegeven aan het Surinaams zijn van de actrice, naast het gegeven dat ze met een Surinaams accent spreekt en Surinaamse kleding draagt. Het komt vaker voor dat er aandacht is voor de Surinaamse achtergrond van de actrice, zo ook in een uitzending een jaar later in 2011. Het thema is *Feest* en Gerda laat Surinaamse feestkleding zien aan de actrice Elvan en de pop leniemienie. Zo laat ze een rok zien en zegt daarbij dat dit in Suriname een *Koto* heet, Elvan krijgt een *“echt Surinaams hoofddoekje op, een Angisa”* en leniemienie krijgt een kort broekje aan maar ze moet wel met haar billen schudden want dat hoort erbij, aldus Havertong. Vervolgens vindt leniemienie instrumenten in de kast en gaat muziek maken en Gerda Havertong zingt een Surinaams liedje. leniemienie sluit de scène af door te zeggen *“we vieren een Surinaams feest”* (Archief Beeld en Geluid 2011).

4.4 *Het Klokhuis*

4.4.1. Historische achtergrond

“Het Klokhuis moet voor een geleidelijke overgang zorgen tussen Sesamstraat en het Jeugdjournaal” (Het Vrije Volk 1988).

Het Klokhuis is een van oorsprong Nederlands programma voor kinderen in de leeftijd van zes jaar en ouder en werd voor het eerst uitgezonden in 1988. Het programma is ontstaan toen er bekend werd gemaakt dat er een derde televisienet bij de Nederlandse Publieke Omroep zou komen. Dit net moest nog gevuld worden en Ben Klokman als hoofd van de afdeling *Film en Jeugd* bij de NOS wilde graag dat er meer kinderprogramma's zouden komen op de Nederlandse televisie. Het programma *Sesamstraat* bestond al voor kinderen tot en met zes jaar en voor kinderen van ongeveer acht tot tien jaar was er het *Jeugdjournaal*, maar voor alle andere kinderen waren er geen programma's. Ben Klokman vroeg Aart Staartjes om hem te helpen met het ontwikkelen van een nieuw programma, Staartjes stond bekend om zijn humorvolle kindertelevisie en het zou dan ook een informatief maar vooral niet saai programma moeten worden (NTR 2013). Van januari tot en met april 1988 werd het programma alleen op zondagavond uitgezonden op Nederland twee, toen Nederland drie officieel van start ging in april 1988 verhuisde het programma naar deze zender en werd het voortaan dagelijks uitgezonden. In 1990 dreigde het programma te eindigen, maar door een handtekeningenactie van de elfjarige Nina de Waal, kreeg het programma veel media-aandacht en zijn er vragen over gesteld in de *Tweede Kamer*. Het belang van het programma werd ingezien en de plannen om *Het Klokhuis* stop te zetten werden vergeten. Dit is de eerste en de laatste keer dat er een programma in Nederland is blijven bestaan door de massale steun van de kijkers (NTR 2013).

Klokman en Staartjes kwamen samen op het idee om in elke aflevering een thema centraal te zetten. De helft van elke aflevering moest bestaan uit een informatieve reportage waarbij uitleg wordt gegeven door de presentator of door sprekers, de andere helft bestaat uit geschreven scènes en liedjes die de morele, ethische en emotionele kant van het onderwerp lieten zien, dit deel stelt het onderwerp ter discussie en moest daarnaast ook vooral heel grappig zijn (NTR 2013). De doelstelling van *Het Klokhuis* is kinderen informeren in de breedste zin van het woord. Kinderen zijn volgens de redactie nieuwsgierig en willen de wereld om hen heen begrijpen en *Het Klokhuis* geeft antwoorden. Het programma heeft een grote maatschappelijke waarde zoals blijkt uit de verantwoording voor de afleveringen over kindermishandeling in april 2013, op de site van *Het Klokhuis* staat:

“Er zullen zeker ouders zijn die vinden dat Het Klokhuis hun kind niet moet lastig vallen met dit zware onderwerp. Toch hebben wij er voor gekozen om kinderen wel te informeren over kindermishandeling, omdat veel kinderen er mee te maken hebben. Wij vonden het onacceptabel dat er nooit eerder een serie voor kinderen is gemaakt die hen informatie en gereedschap biedt om met dit probleem om te gaan” (NTR 2013).

Met dit citaat geeft de redactie aan dat zij het onacceptabel vinden dat er geen informatie voor kinderen was op dit gebied. Door middel van een serie van vier afleveringen, een lespakket en een uitgebreid aanbod aan Internet-materiaal heeft de redactie als doel om slachtoffers en omstanders te helpen om met dit probleem (NTR 2013).

Er zijn momenteel vier presentatoren: Dolores Leeuwin, Maurice Lede, Bart Meijer en Nienke de la Rive Box (NTR 2013). Dolores Leeuwin heeft een Surinaamse achtergrond en Maurice Lede is half Surinaams, dit houdt in dat vijftig procent van de presentatoren een andere etnisch- culturele achtergrond heeft. De eerste presentator met een andere achtergrond was de Marokkaanse Mustafa Marghadi, hij was van 2010 tot 2012 presentator van *Het Klokhuis*. Op het gebied van diversiteit bij de representatie op televisie ligt de focus nu op inclusief, eindredacteur Loes Wormmeester zegt hierover:

“Ik probeer er zelfs in mijn taalgebruik al op te letten, je hoort vaak ‘Tommy gaat met zijn vriendje Achmed naar de Moskee’, allereerst heet de allochtoon altijd Achmed en ten tweede hoor je nooit ‘Tommy en zijn vriendje Achmed gaan voetballen’. Ik wil de nadruk op de gemeenschappelijkheid leggen en niet op de ‘wij-zij’ verhoudingen” (Interview Wormmeester 6 mei 2013).

Het Klokhuis heeft in samenwerking met de omroep NPS (momenteel de NTR) een pilotproject omtrent diversiteit uitgevoerd van september 2009 tot maart 2010, genaamd het IRIS-project. Het doel van het project was om te kijken hoe *Het Klokhuis* nog beter kan aansluiten op de nieuwe publieksgroepen en de ontwikkelingen in de multiculturele samenleving. De medewerkers hebben het project als succesvol ervaren en er zijn veel dingen veranderd op het gebied van diversiteit, zo wordt er bij de selectie van onderwerpen op gelet. Volgens redacteur Astrid Crebas moet de redactie wel waakzaam blijven voor diversiteit, het bewustzijn is aanwezig maar na een paar jaar ebt het wel langzaam weg. Crebas zegt:

“We denken vaak dat het goed gaat met diversiteit bij Het Klokhuis, maar het is belangrijk dat we kijken of we niet steeds dezelfde succesvolle voorbeelden noemen” (Interview Crebas 8 mei 2013).

Crebas geeft aan dat het belangrijk is om af en toe gewezen te worden op de diversiteit in een programma, omdat er dan weer wat meer bewustzijn komt. Regisseur Jan Pieter Schaap zegt dat het momenteel de bedoeling is dat iedereen geïntegreerd wordt in het programma, naast mensen met een ander etnisch- culturele achtergrond, komen er ook mensen met een handicap en mensen met een andere seksuele geaardheid in beeld (Interview Schaap 21 mei 2013). Bij het zoeken van deskundigen voor het reportage gedeelte wordt ook naar diversiteit gekeken, aldus Schaap:

“We kijken altijd of er ook een allochtone optie is voor de verantwoording van een onderwerp. Vaak is er maar één deskundige per onderwerp, die moet ook goed kunnen praten en beschikbaar zijn op de dag van de opnames. Het is dus moeilijk om een goede deskundige te vinden maar we denken wel aan diversiteit, het zit in ons systeem” (Interview Schaap 21 mei 2013).

In de praktijk is het moeilijk om diversiteit terug te laten komen in de rol van deskundigen in het programma. De invloed van diversiteit op de keuze van onderwerpen is groter. Redacteur Astrid Crebas zegt dat de onderwerpen worden gekozen uit je eigen interesses en dat het daardoor altijd gekleurd is (Interview Crebas 8 mei 2013). De onderwerpkeuze is gekleurd, omdat er altijd iemand een beslissing moet maken, het blijft mensenwerk en is in die zin altijd subjectief. Crebas vertelt over een stagiaire met een andere achtergrond, die op het idee is gekomen om een uitzending te maken over het Hindoeïstische Lentefeest: *Het Holifestival*. Het moest echter een tijdloos onderwerp zijn omdat nog niet duidelijk was wanneer het zou worden uitgezonden, vandaar dat het onderwerp is veranderd naar *Het Hindoeïsme* (Interview Crebas 8 mei 2013). Het programma zoekt ook constant naar aansluiting bij de doelgroep, dit doen zij bijvoorbeeld door de Kijkersraad, hier krijgt een selecte groep kinderen een aflevering te zien en kunnen zij daarover hun mening geven. Daarnaast zijn er vragendagen waarop kijkers vragen mogen stellen en onderwerpen kunnen aandragen.

“Op een vragendag in een grote stad zoals Amsterdam trekken we kinderen met verschillende achtergronden aan, dat komt niet door ons maar doordat de maatschappij verandert” (Interview Crebas 8 mei 2013).

Het Klokhuis staat op deze manier open voor onderwerpen van alle kinderen, vervolgens worden de onderwerpen geselecteerd door een redacteur. Er wordt zorgvuldig nagedacht over hoe de onderwerpen verteld worden zodat het aansluit bij de leefwereld van de kinderen (NTR 2013). Regisseur Schaap geeft aan dat elk script wel vier keer wordt gelezen, zodat het onderwerp zo objectief mogelijk wordt weergegeven (Interview Schaap 21 mei 2013).

4.4.2 *Het Klokhuis* door de jaren heen

In het begin van het programma eind jaren tachtig werd er nog niet actief nagedacht over diversiteit, regisseur Schaap is al vanaf het begin werkzaam bij *Het Klokhuis* en zegt daarover:

“In het begin was er nog geen besef van diversiteit, het hele scala omtrent ‘Nieuwe Nederlanders’ en dergelijke speelde toen nog niet” (Interview Schaap 21 mei 2013).

Uit voorgaande hoofdstukken is gebleken dat het onderwerp migranten en diversiteit wel degelijk speelde in de jaren tachtig. In de eerste afleveringen van *Het Klokhuis* werden wel diversiteitsrijke onderwerpen behandeld, maar geen onderwerpen over migranten. Zo is er in 1988 een uitzending met de naam *(Ab)normaal*, en het gaat over Carnaval op Aruba, er wordt gezegd:

“Op Aruba is het altijd mooi weer en misschien daarom wel het mooiste plekje van het Koninkrijk der Nederlanden om carnaval te vieren, net als hier zijn er allerlei carnavalsverenigingen” (Archief Beeld en Geluid 1988).

In dit fragment wordt gesproken over Aruba als onderdeel van het *“Koninkrijk der Nederlanden”* maar vervolgens wordt er wel een duidelijk onderscheid tussen de *wij* en *zij* groep gemaakt door het onderwerp te behandelen in de aflevering over *(Ab)normaliteit*. Een andere aflevering uit 1989 gaat over de Tropen, de Surinaamse actrice Gerda Havertong speelt hierin mee en zingt dat ze het liefst terug naar de Tropen wil waar ze geboren en opgegroeid is, verder zingt ze:

“Ik ga weg uit dit land met zijn hoge lonen, ik zou geen winterkleden meer dragen, sokken uit en alle dagen op blote voeten lopen en de aarde voelen die ik zoek. Ik zou nooit meer schoenen dragen. Geen lange broek meer dragen en eindelijk de aarde voelen die ik zoek” (Archief Beeld en Geluid 1989)

Hier wordt een stereotypebeeld van de Tropen gesitueerd, alsof alle mensen in de Tropen op blote voeten lopen. Daarnaast worden er beelden getoond van rieten hutjes alsof alle mensen in hutjes wonen in de Tropen. De aflevering afgesloten met een sketch waarin acteur Aart Staartjes een reiziger speelt in de wouden van Zaïre, het huidige Congo. Ondertussen dat Staartjes over Zaïre praat komt er een man, gespeeld door Frank Groothof, in beeld die is uitgedost als inboorling. Groothof heeft bruine vegen op zijn gezicht en een botje door zijn neus en haren, hij praat niet en is enkel aan het trommelen en dansen. Dit is ook een stereotypebeeld waarin gesuggereerd wordt dat alle mensen uit het voormalige Zaïre er zo uitzien.

In de jaren negentig kwam langzaam het besef dat de samenleving aan het veranderen was, Nederland werd zich bewust van de verschillende culturen in het land. Regisseur Schaap zegt over deze tijd:

“Het was midden jaren negentig toen we aandacht aan multiculturele thema’s gingen geven, maar dat was op een héél foute manier. Het schepte duidelijk een ‘wij’ en een ‘zij’ beeld, wij wilde ‘de Nederlander’ informeren over de allochtoon” (Interview Schaap 21 mei 2013).

De dichotomie tussen autochtonen en allochtonen was in deze tijd erg duidelijk, daarbij werd er ook uitgegaan van *“de Nederlander”* en *“de allochtoon”* alsof het tweeparte vaststaande constructen waren. Volgens Schaap kwam dit duidelijk naar voren bij de serie *Geloven* in 1994 (Archief Beeld en Geluid 1994), daar werd zowel een Moskee, een Synagoge, een Tempel als een Protestantse Kerk bezocht. Bij de aflevering over de Islam werd een Moskee bezocht en daarbij werd uitgelegd wat het was en wat de mensen daar deden. Volgens Schaap ging het vooral over het voorlichten van de autochtone bevolking en zal dat nu niet snel meer gebeuren. Destijds werd er in kranten over geschreven zoals het volgende:

“Het tweede liedje begon met de stelling dat er maar één religie is. En dan volgde een rijtje heilige namen dat ze allemaal hetzelfde zijn”. De auteur van het artikel schrijft daarbij:
“Dat onze cultuur toch vooral door het Christendom is bestempeld, en dat het Christelijk geloof niet zomaar op één lijn met de andere kan staan, daarover krijgen Klokhuis-kijkers niets te horen” (Nederlands Dagblad 1994).

De serie *Geloven* kreeg veel kritiek omdat er te kort en oppervlakkig aandacht was voor de verschillend religies, ook werd het belang van het Christendom voor Nederland niet goed toegelicht

aldus het artikel. De inhoud van religies werd gereduceerd tot enkele kenmerken waardoor er stereotypebeelden over religies ontstaan. In 1998 was een uitzending genaamd *Tibet* waar in het informatieve gedeelte verteld werd over bijvoorbeeld dat Tibet verscholen ligt in de Himalaya. De sketches die volgde op het informatieve gedeelte moesten zoals eerder beschreven vooral grappig zijn en onderwerpen ter discussie stellen. In de aflevering van Tibet gaat een sketch over een vrouw die werkzaam is op een reisbureau die zich niet kan voorstellen dat iemand naar Tibet op vakantie wil gaan (Archief Beeld en Geluid 1998). Deze werkwijze kan ervoor zorgen dat kinderen zelf gaan nadenken of ze wel of niet naar Tibet zouden willen gaan. De andere sketch in deze aflevering gaat over een man die zijn buskaart wil laten afstempelen bij een Surinaamse man achter het loket in de bus. De scène gaat als volgt:

Man achter het loket: *“Er is een mooi Hollands spreekwoord: ‘haastige spoed is zelden goed’. Waarom toch al die haast bij jullie Nederlanders, altijd maar rennen en rennen maar waar ga je eigenlijk naartoe?”*

Passagier: *“Kun je gewoon afstempelen?”*

Man achter het loket: *“Er is nog een mooi gezegde: ‘hardlopers zijn doodlopers’”*

Passagier: *“Nou daar zal jouw soort geen last van hebben!”* (Archief Beeld en Geluid 1998).

Na deze laatste uitspraak van de passagier moeten beide mannen hard lachen en is de sketch afgelopen. In dit fragment wordt het heersende stereotypebeeld over Surinamers, namelijk dat ze lui zijn, bevestigd. Een ander voorbeeld van stereotypering komt uit een uitzending met de naam *Aboriginals* uit 2003. In een sketch voert een westers geklede vrouw een gesprek met een man die eruit zou moeten zien als een Aboriginal, hij is bruin geschminkt met allerlei patronen op zijn lijf en heeft een afro kapsel. De vrouw vraagt zich af wat de betekenis is van een bepaalde grottekening en zegt tegen de man: *“ik weet niet precies wat het betekent, weet jij het dan zo goed? Klein primitief Aboriginal’tje?”* (Archief Beeld en Geluid 2003). Hier wordt de aanname gedaan dat Aboriginals primitief zijn en er allemaal hetzelfde uitzien. In 2010 was er een uitzending genaamd *Vluchtelingen*, aan het eind van de aflevering praat de presentatrice met een meisje dat uit Afghanistan komt en sinds twee jaar in een AZC woont. De presentatrice zegt aan het eind van de aflevering in de camera:

“Wil je weten hoe het is om net als zij in een AZC te wonen, kijk dan naar.. of zeg jij het maar [tegen het meisje]”. Het meisje begint te praten en de presentatrice onderbreekt haar en

zegt: “want je kan zo goed Nederlands he”. Vervolgens praat het meisje verder en zegt de afsluitende zin “kijken dus naar het Klokhuis!” (Archief Beeld en Geluid 2010).

Doordat de presentatrice het meisje onderbreekt door te zeggen “want je kan zo goed Nederlands he” wordt er extra nadruk gelegd op het feit dat het meisje Nederlands praat terwijl zij en de presentatrice al de hele aflevering Nederlands gesproken hebben met elkaar. Het Klokhuis is een informatief programma en de presentatrice wilde waarschijnlijk aangeven dat het knap is dat het meisje zo goed Nederlands praat omdat ze pas een paar jaar in Nederland woont.

4.5 Afsluiting

Sesamstraat en *Het Klokhuis* zijn twee jeugdprogramma's die goed op elkaar aansluiten. Onder andere door de wetenschappelijke begeleiding heeft *Sesamstraat* vanaf het begin in 1976 tot vandaag in 2013 goed aangesloten bij maatschappelijke ontwikkelingen. Het heeft altijd aangesloten met de wijze hoe er over diversiteit en migranten gesproken werd in Nederland, dit staat beschreven in hoofdstuk twee, en met de wijze waarop er over diversiteit en migranten geschreven werd in beleidsstukken wat beschreven staat in hoofdstuk drie. In de jaren zeventig ontstond er een duidelijk dichotomie tussen de Amerikaanse versie *Sesame Street* en het Nederlandse *Sesamstraat*. Onder invloed van wetenschapper en redacteur Peter Levelt kwamen er in deze jaren veel minderheden in beeld. Ook in de kranten werd er gesproken over kinderen van niet-Nederlandse afkomst, deze kinderen werden ondanks dat ze als een redelijk aparte groep beschouwd werden wel opgenomen in het programma. Volgens eindredacteur Ajé Boschhuizen verdween de specifieke nadruk op maatschappelijke en morele ontwikkelingen na het vertrek van Levelt (Boschhuizen 1995:139). Afleveringen van *Sesamstraat* uit de jaren negentig en de 21e eeuw laten iets anders zien, zo was er in de jaren negentig veel aandacht voor het *wij* en *zij* denken zoals in de aflevering over de Tropen en Sinterklaas. Dit sloot aan bij het politieke klimaat in Nederland in de jaren negentig toen het denken in verschillen begon toe te nemen, zie hiervoor hoofdstuk een. Tegenwoordig wordt er in *Sesamstraat* hetzelfde met diversiteit omgegaan zoals de omroep NTR dat doet, enerzijds is diversiteit overal in doordrongen en anderzijds is er speciale aandacht voor diversiteit in de rol van Tante Peetje en Mimoun die verder vorm geven aan een bepaalde cultuur.

Het Klokhuis heeft sinds zijn bestaan in 1988 altijd diversiteitsrijke onderwerpen behandeld. Regisseur Jan Pieter Schaap zei dat er aan het eind van de jaren tachtig nog geen besef was van diversiteit, in Nederland was er echter wel een besef van diversiteit wat je terugziet in de voorgaande hoofdstukken en bij het programma *Sesamstraat*. Binnen *Het Klokhuis* waren er

diversiteitsrijke onderwerpen maar deze werden door onder andere stereotypering niet als onderdeel van de Nederlandse samenleving gezien. *Het Klokhuis* sluit hierdoor wel aan bij de wijze waarop er over diversiteit gepraat en geschreven werd door de jaren heen. Tegenwoordig wordt er veel aan diversiteit gedacht binnen *Het Klokhuis*, zowel met het zoeken naar onderwerpen als met de presentatoren. Het tweesporenbeleid van de NTR is bij *het Klokhuis* minder zichtbaar dan bij *Sesamstraat*. Zo zijn er geen terugkerende onderdelen die een bepaalde cultuur representeren. Het blijkt dat zowel *Sesamstraat* als *Het Klokhuis* voldoen aan hetgeen wat er in het Concessiebeleidsplan 2010 – 2016 staat, namelijk dat kinder- en jeugdprogramma's allochtonen goed representeren.

Hoofdstuk 5 Conclusies en reflectie

5.1 Conclusies

In de wereld waarin wij leven heeft media een grote rol gekregen. De wereld van vandaag wordt gekenmerkt door mondialisering, de grenzen van natie-staten zijn vervaagd en Anderson (2006) spreekt over natie-staten als ingebeelde gemeenschappen, de wereld is zo groot geworden dat het onmogelijk is om elkaar allemaal persoonlijk te kennen (Anderson 2006:3). Doordat de grenzen zijn vervaagd neemt de mobiliteit van transnationale stromingen zoals kapitaal, informatie en mensen flink toe. Migranten vanuit andere gebieden komen de natie-staat binnen waardoor etniciteit en nationaliteit niet meer standaard overeenkomen en media kunnen hierover berichten. Media kunnen een tegenwicht bieden tegen het dominante discours waardoor er een nieuw soort denken kan ontstaan (Eisenlohr 2009:7). Daarnaast is media erg invloedrijk en is er sprake van een ingebeelde gemeenschap doordat het identiteiten creëert en er daardoor groepen kunnen ontstaan. Het tempo van de informatieprocessen zijn onder invloed van de mondialisering snel toegenomen wat angst kan oproepen bij mensen omdat ze snel op de hoogte zijn van de verschillen die migranten met zich meebrengen. Hierdoor gaan zij actief op zoek naar een gemeenschappelijke identiteit wat houvast kan bieden, door zich te focussen op de kenmerken van hun identiteit worden de grenzen afgebakend en ontstaat er een duidelijk wij en zij groep.

De mondialisering heeft er ook voor gezorgd dat er in de Nederlandse media steeds meer andere culturen te zien waren. De Nederlandse Publieke Omroep is altijd sterk verbonden geweest met de nationale politiek, zo heeft de NPO tot de toelating van commerciële zenders door de wet in 1993, het alleenrecht op de media gehad in Nederland en dus op het delen van beelden en ideeën. Dit onderzoek is gericht op de representatie van etnisch- culturele groepen op de televisie bij de publieke omroep. Met de theorie van Halleh Ghorashi (2009) is onderzocht hoe er bij de publieke omroep met diversiteit wordt omgegaan.

De Publieke Omroep is van vroeger uit gebaseerd op het zuilensysteem, groepen met een specifieke eigen identiteit. Vanaf omstreeks 1880 was er een systeem van vier zuilen waar elke burger van Nederland in paste: Katholieken, Protestants-Christelijke, Sociaal- Democraten en Liberalen. Iedere zuil had zijn eigen omroepvereniging, vanaf de jaren dertig gingen zij radio-uitzendingen verzorgen en met de komst van de televisie in de jaren vijftig televisie-uitzendingen om hun afzonderlijke gedachten en ideeën te verspreiden. Deze cultuur die zij deelde was verschillend van elkaar maar had wel een gemeenschappelijkheid namelijk dat ze allemaal afkomstig uit Nederland waren waardoor er

weinig grote problemen waren. De NPO was een soort paraplu van de Nederlandse samenleving die iedereen representeerde.

In de jaren zeventig werden de cultuurverschillen die de voornamelijk Islamitische gastarbeiders met zich meebrachten als positief beschouwd en waren er programma's voor migranten in eigen taal maar ze werden niet betrokken bij de Nederlandse samenleving. Begin jaren tachtig werd duidelijk dat de migranten zouden blijven. De politiek reageerde daarop in 1983 met het beleidsstuk Minderhedennota en Medianota van de overheid, waarin stond dat minderheden geïntegreerd moesten worden (Bink 2003:5). Dit kan als het begin van diversiteit op televisie beschouwd worden, zo kwamen er speciale integratieprogramma's. Toch werden de migranten ook hier niet als onderdeel van de samenleving gezien door het gebruik van stereotypingen in de media, het verschil tussen wij en zij werd steeds groter. In de praktijk zie je dit duidelijk terugkomen bij Sesamstraat waar voornamelijk kinderen met een andere achtergrond in beeld te zien waren. Toch was deze wijze minder categoriserend dan bij Het Klokhuis het geval was waar enigszins overdreven stereotypingen werden gemaakt.

Onder het toenemende gelijkheidsdenken begon de verzorgingsstaat zich steeds verder over migranten te ontfermen omdat ze vaak een economische achterstand hadden. Dit resulteerde bij de publieke omroep in programma's waarbij integratie nog meer centraal stond en er geen plaats meer was voor de eigen cultuur. Eriksen spreekt ook wel over een strategie van assimilatie: het was de bedoeling dat minderheden hun eigen taal en cultuur verwerpen om onderdeel te worden van de dominante groep. Maar dit gebeurde niet doordat er veel gebruik gemaakt werd van *othering* zoals Wimmer (2002:140) dat noemt: doelbewust de andere groep als ultieme ander beschouwen door het essentialiseren van kenmerken en stigmatiseren zoals stereotypebeelden creëren of juist bevestigen. Dit zie je terug bij Sesamstraat en het Klokhuis die rond 1990 beide een uitzending over de tropen hadden waarin een duidelijk dichotomie tussen wij en zij werd gecreëerd. Vandaag de dag wordt er onder invloed van mondialisering nog sterker de focus op het verschil gelegd. Er wordt nu gebruik gemaakt van de strategie die Eriksen (2010:149) Multiculturalisme noemt: er wordt uitgegaan van inclusie waarin alle groepen in de multiculturele samenleving weerspiegeld moeten worden. Het gevaar van inclusie is wel dat bepaalde groepen geen speciale aandacht meer ontvangen. Maar het is moeilijk voor de publieke omroep om de Nederlandse samenleving in al zijn diversiteit te weerspiegelen door dit dominante denken wat versterkt wordt door het populisme. Wel wordt er actief beleid gevoerd om de weerspiegeling mogelijk te maken, dat zie je aan de diversiteitstaak vanuit de overheid voor de NTR.

De NTR vertaalt deze diversiteitstaak met een tweesporenbeleid, enerzijds diversiteit speciale aandacht geven en anderzijds diversiteit als inclusief zien in de benadering van alle programma's. Volgens deze werkwijze worden er zoveel mogelijk etnisch- culturele groepen gerepresenteerd op televisie. Stel dat er een Nederlandse identiteit bestaat dan wordt deze uitgedragen door de NTR, want de NTR laat diversiteit zien als een dialogisch proces. Volgens Kennedy (2010:14) is iedereen en dus ook migranten, medevormer aan de Nederlandse identiteit.

Toch roept het tweesporenbeleid bij sommige mensen gevoelens van oneerlijkheid op en dat kan vergeleken worden met de Paradox van het Multiculturalisme van Eriksen (2010:21): aandacht geven aan het specifiek kan voor conflicten zorgen bij de meerderheid maar wanneer er geen aandacht is worden de grenzen door de meerderheid bepaald en ontstaan er ook conflicten. Er wordt een duidelijke dichotomie gecreëerd tussen wij en zij groepen maar wordt er wel naar iedereen geluisterd en recht gedaan aan de democratie. In Sesamstraat zie je deze werkwijze ook terug doordat bepaalde acteurs met een andere achtergrond voldoen aan het heersende stereotypebeeld van die bepaalde groep. Is het een goede of slechte aanpak? Hierover wordt in dit onderzoek geen waardeoordeel gegeven maar het doet wel recht aan de democratie van Nederland. In Het Klokhuis zie je dit tweesporenbeleid minder duidelijk terug maar er wordt wel aandacht aan besteed.

Door de taakomroep NTR als casus te gebruiken kunnen er uitspraken gedaan worden over de representatie van etnisch- culturele diversiteit op de televisie bij de publieke omroep. De NTR is van alle omroepen het meest verbonden met de nationale politiek door een diversiteitstaak. Vandaar dat hier het spanningsveld tussen diversiteitsbeleid op macroniveau en de uitvoering daarvan in programma's op microniveau het meest duidelijk naar voren komt. De hoofdvraag van dit onderzoek is:

Hoe maakt de NTR de vertaalslag in het spanningsveld tussen beleid omtrent diversiteit en de uitwerking daarvan?

Zowel de wijze van denken over diversiteit wat beschreven staat in hoofdstuk twee als het beleid over diversiteit zoals behandeld is in hoofdstuk drie en de uitwerking van diversiteit in de praktijk van programma's zoals in hoofdstuk vier wordt beschreven is altijd categoriserend van aard geweest. Beleid is zoals Etzioni (1968:252) generaliserend en het vlakt verschillen en daarmee diversiteit af. Afhankelijk van de tijdsgeest wordt er bij de NTR meer of minder gebruik gemaakt van essentialisering en stigmatisering van de ander waarmee verschillen nog duidelijker worden. Het tweesporenbeleid van de NTR is ook categoriserend van aard maar geeft wel ruimte voor de democratie omdat er naar iedereen geluisterd kan worden.

5.2 Reflectie

Momenteel is er een heftig debat gaande over de toekomst van de publieke omroep zoals in de inleiding van deze scriptie beschreven staat. Er worden grote economische bezuinigingen doorgevoerd binnen de publieke omroep en de angst bestaat dat de speciale aandacht voor diversiteit zal verdwijnen omdat het pas enkele tientallen jaren speelt binnen het omroepbestel, zoals in dit onderzoek beschreven is. Het is belangrijk dat er in het veld bij de publieke omroep het besef komt dat de representatie van etnisch- culturele diversiteit in de media een voorwaarde is van een goed werkende democratie. Ook belangrijk is dat omroepen en daarmee redacties van programma's beseffen hoe zij deze diversiteit weerspiegelen op de televisie, dat zij zich bewust zijn van de stereotyperingen die zij gebruiken en daarmee het verschil tussen wij en zij groepen kunnen versterken.

Dit onderzoek toont de invloed van mondialisering op de werking van de democratie door middel van media in natie-staten. De natie-staat is begrensd wat een publiek mediabestel duidelijk illustreert, maar de grenzen van natie-staten vervagen waardoor het publiek verandert en daarmee de media. Ze hebben niet meer dezelfde vorm als dat ze vroeger hadden. De laagjes van ingebeelde gemeenschappen zoals Appadurai (2002:54) dat beschrijft liggen niet meer op elkaar en dit zorgt voor een nieuwe rol voor natie-staten en voor nationale instituten, zoals een publieke omroep. Hoe deze rol van de natie-staat en de media er uit gaan zien is nog onduidelijk en geheel afhankelijk van de ontwikkeling van de mondialisering.

Literatuurlijst

Anderson, Benedict

2006 *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

Aronson, Elliot

2007 *Sociale Psychologie*. Amsterdam: Pearson Education.

Appadurai, Arjun

2002 *Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy*. Malden: Blackwell Publishing.

2006 *Fear of Small Numbers: An Essay on the Geography of Anger*. Durham and London: Duke University Press.

Asseldonk, van Lonneke.

2005 *Kritisch kastje kijken: Een exploratieve studie naar het niveau van 'Media Literacy' bij kinderen*. Masterscriptie, Faculteit der Sociale Wetenschappen, Radboud Universiteit Nijmegen.

Bardoel, Jo

1997 Tussen lering en vermaak: De ontwikkelingsgang van de Nederlandse omroep. *In: Media in Nederland*. Groningen: Wolters-Noordhoff, pp. 10 – 32.

Bardoel, Jo en Wim Knulst

1994 *In Communicatie en informatie. Een stand van zaken: Een beetje klasse kan geen kwaad. Beschouwingen bij tien jaar touwtrekken om de culturele taken van de omroep*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Beeld en Geluid Archief

1972 Sesame Street.

1988 Het Klokhuis: (Ab)normaal.

1989 Het Klokhuis: Tropen.

1990 Sesamstraat: Tropen.

1994 Het Klokhuis: serie Geloven.

1998 Het Klokhuis: Tibet.

2010 Sesamstraat: Mooi.

- 2003 Het Klokhuis: Aboriginals.
2010 Het Klokhuis: Vluchtelingen.
2011 Sesamstraat: Feest.

Bink, Susan

- 2003 *Media en Minderheden in Nederland*. Utrecht: Mira Media.

Bink, Susan en Carmelita Serkei

- 2009 *Verbinden of polariseren: Multiculturele samenleving in ontwikkeling*. Den Haag: Sdu uitgevers.

Boschhuizen, Ajé

- 1995 *Mensen maken de straat: een historisch onderzoek naar financieel-produktionele redactioneel-programmatische en wetenschappelijke ontwikkelingen bij Nederlands langst lopende jeugdtelevisieserie Sesamstraat in de periode 1969-1994*. Masterscriptie, Faculteit Geesteswetenschappen, Universiteit Utrecht.

Brande, August van den

- 2002 *Identiteiten: functies en dysfuncties*. Gent: Academia Press.

Brants, Kees

- 2000 *Double bind of de ambivalente relatie tussen politiek en media*. Oratie, Faculteit der Geesteswetenschappen, Universiteit Leiden.

Boekaerts, Monique

- 2003 *Leren en instructie: Psychologie van de leerling en het leerproces*. Assen: Uitgeverij van Gorcum.

DeWalt, Katleen, M. en Billie R. DeWalt

- 2011 *Participant Observation: A Guide for Fieldworkers*. Lanham: AltaMira Press.

Eisenlohr, Patrick

- 2009 *What is a Medium? The Anthropology of Media and the Question of Ethnic and Religious Pluralism*. Oratie, Faculteit Sociale Wetenschappen, Universiteit Utrecht.

Eriksen, Thomas Hylland

2007 *Globalization: the Key Concepts*. Oxford: Berg.

2010 *Ethnicity and Nationalism*. London: Pluto Press.

Etzioni, Amitai

1968 *The active Society: A Theory of Societal and Political Processes*. London and New York: Collier-Macmillan.

Frissen, Paul

2010 Benauwd Nederland. In: *M. Ten Hooven, U bevindt zich hier: Oriëntaties op maatschappij, politiek en religie*. Amsterdam: Boom, pp. 10.

Fukuyama, Francis

1992 *Het einde van de geschiedenis en de laatste mens*. Amsterdam: Contact.

Ghorashi, Halleh

2006 *Paradoxen van culturele erkenning: Management van diversiteit in nieuw Nederland*. Oratie, Faculteit der Sociale Wetenschappen, Vrije Universiteit van Amsterdam.

2009 Polariseren in het Nederland van nu betekent olie op het vuur. In: *Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, Polarisatie. Bedreigend en verrijkend*. Amsterdam: SWP: 153-170.

2009 Antropologen en het multiculturele debat. In: *T. Sunier (red.) Antropologie in een zee van verhalen*. Amsterdam: Aksant, pp. 45-59.

Guadelope, Francio en Vincent de Rooij

2007 *Zo zijn onze manieren: visies op multiculturaliteit in Nederland*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

Hagoort, Henk

2013 De toekomst van de NPO. Lezing, Faculteit Geesteswetenschappen, Universiteit Utrecht.

Harvey, David

1990 Part III The Experience of Space and Time. In: *D. Harvey, The Condition of Postmodernity*. Malden, Oxford, Victoria: Blackwell Publishing, pp. 201- 323.

Heijne, Bas

2011 *Moeten wij van elkaar houden? Het populisme ontleed*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Het Vrije Volk

1988 Komst van derde net doet jeugdprogramma's bijna de das om. 8 oktober.

1990 Sesamstraat is een wereldprogramma: Kinderkenners uit dertien landen confereren in Amsterdam over tv-topper. 6 september.

Hirschkind, Charles en Brian Larkin

2008 Introduction: Media and the Political Forms of Religion. *Journal: Social Tekst* 26(3): 1-9.

Huntington, Samuel P.

1993 The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, 72(3):22.

Kennedy, James

2010 Benauwd Nederland. In: M. Ten Hooven, *U bevindt zich hier: Oriëntaties op maatschappij, politiek en religie*. Amsterdam: Boom, pp. 14-15.

Lesser, Gerard

1974 *Children Television: Lessons from Sesame Street*. New York: Random House.

Ministerie Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

1996 Terug naar het publiek: Rapport van de Commissie Publieke Omroep. *Journal on Media Culture*, (2) http://www.icce.rug.nl/~soundscapes/DATABASES/TNP/Ververs_bijlage_d.shtml#Inhoud3 (15 juli 2013).

NCRV

2012 En toen was er beeld: de verzuiling voorbij <http://www.uitzendinggemist.nl/afleveringen/1246238> (20 april 2013).

Nederlands Dagblad

- 1981 Zestig procent van Nederlandse kinderen kijkt naar Sesamstraat. 3 april.
1994 Godsdienst in "Het Klokhuis". 17 februari.

Nieuwsblad van het Noorden

- 1979 Actrice uit Sesamstraat, Sien Diels: "Je moet verwarring bij kinderen voorkomen". 24 november.

NPO

- 2010 Concessieplan 2010 – 2016. Houten: ZuidamUithof.
2013 Missie. <http://www.publiekeomroep.nl/organisatie> (15 februari 2013).
2013 Meerjarenbegroting 2013 – 2017. <http://www.publiekeomroep.nl/organisatie/pagina/verantwoording> (1 mei 2013).

NRC Handelsblad

- 2013 Publieke omroep is onmisbaar in democratie. 13 juni.

NTR

- 2010 NTR. <http://www.ntr.nl/page/over-ntr> (20 april 2013).
2011 Convenant Culturele Diversiteit. Hilversum: NTR.
2013 Sesamstraat. <http://www.nps.nl/nps/sesamstraat/> (15 juni 2013).
2013 Het Klokhuis. <http://www.hetklokhuis.nl/> (17 juni 2013).

Okin, Susan Moller

- 1999 *Is Multiculturalism Bad for Women? In Is Multiculturalism Bad for Women?* Princeton: Princeton University Press.

Sesame Workshop

- 2013 Takalani Sesame. <http://www.sesameworkshop.org/what-we-do/our-initiatives/south-africa/> (25 juli 2013).

Vrij Nederland

- 1970 De lessen van Sesame Street. 14 maart.

Wimmer, Andreas

2002 *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*. Cambridge: University Press.

Bijlage 1 Een overzicht van het overheidsbeleid omtrent diversiteit volgens Bink (2003: 5-7).

- 1983: Minderhedennota en Medianota besteden aandacht aan achterstandspositie van minderheden over het gebruik van de massamedia in Nederland. Daarbij werd aandacht besteed aan voor minderheden bestemde radio- en televisieprogramma's, omdat deze media van grote betekenis kunnen zijn bij het inburgeringsproces van minderheden in de Nederlandse samenleving. Er wordt geëxperimenteerd met migrantentelevisie en specifieke zendtijd voor minderheden bij de NOS.
- 1989: Rapport Mediaraad Media en allochtonen verschijnt. Hierin pleit de raad voor een extra stimuleringsbeleid waarin de rijksoverheid de mediavoorzieningen voor allochtonen moet bevorderen. Minderhedenprogramma's moeten een structurele inbedding krijgen in het publieke bestel.
- 1991: De tweede kamer komt met de notitie Media en Minderheden. In dit beleid staan integratie en inburgering voorop. Allochtonen moeten een betere profilering krijgen in de media. Deze notitie betekent de start van het interculturaliseringsbeleid gericht op de landelijke publieke omroep en erkenning van de wensen die minderhedenorganisaties jarenlang hebben gehad.
- 1996: Media en minderhedenbeleid keert na een rustige periode weer terug op de politieke agenda. Aanleiding is de toename van satellietgebruik om zo beelden uit land van herkomst te kunnen zien.
- 1997-2000: In de cultuurnota Pantser of Ruggengraat wordt gepleit voor meer kleur in de media en wordt er aandacht besteed aan het geringe bereik van NPS uitzendingen die gericht zijn op etnische minderheden. Er wordt meer geld uitgetrokken om STOA en SOM-Media te subsidiëren, zodat er meer en betere multiculturele televisieprogramma's gemaakt kunnen worden voor de vier grote steden.
- 1998: Er komt weer beleidsmatig aandacht voor doelgroepprogrammering, naast de interculturalisering van de landelijke Publieke Omroep. Integratienota Kansen krijgen, kansen pakken, Het integratiebeleid 1999 – 2002 wordt gepresenteerd. In deze nota is opgenomen dat het integratieproces in Nederland zichtbaar moet worden gemaakt en het bevorderen van optimaal inzicht in beschikbare kennis, ervaringen en inzichten om integratie mogelijk te maken. Tevens wordt er veel aandacht besteed aan culturele ontmoetingen en confrontaties.
- 1999: Notitie Media- en Minderhedenbeleid. Uitgangspunt van deze nota is dat de veranderingen in de samenstelling van de Nederlandse bevolking zichtbaar moeten zijn in het aanbod, de

makers en het publiek van de media. Tevens worden er initiatieven aangekondigd om de grootstedelijke migrantentelevisie en radio te professionaliseren.

2001: In samenwerking met de vier grote steden richt het Ministerie van OC en W Multiculturele Televisie in Nederland (MTNL) op. Deze organisatie produceert voor de vier grote groepen allochtonen: Surinamers, Antillianen, Marokkanen en Turken.

2001-2005: Stimuleringsfonds Nederlands Culturele Omroepproducties zet het beleid van staatssecretaris Van de Ploeg voort door multicultureel talent op te leiden.

2002: Rapportage Integratiebeleid Etnische Minderheden 2002. Diverse initiatieven van mediaorganisaties, waaronder MTNL, FunX en Mixed Media, worden Stichting Service Organisatie Migranten Media, in 2001 samengegaan met MTV (Migranten Televisie Amsterdam) in MTNL (Multiculturele Televisie Nederland). genoemd. Ministerie OCenW blijft dergelijke projecten subsidiëren om het beleid voort te blijven zetten.

2002: Tweede Kamerlid Netelenbos komt met een plan rond een vierde publiek televisienet. Deze zender zou overdag als integratiezender moeten gaan fungeren en 's avonds programma's voor jeugd en jongeren uitzenden.

2003: FunX (multiculturele radiozender) wordt door OC en W en vier grote steden gefinancierd. FunX richt zich op jongeren en investeert in opleidingen voor jonge multiculturele programmamakers.

Bijlage 2 Overzicht NTR-programma's afdeling Diversiteit

C

Caribisch Netwerk

City Folk

D

Dichtbij Nederland

De Dino show

E

Een bijzonder peloton

G

Gonzo

H

De Halve Maan

I

Imam achter tralies

In de Schaduw van de Maan

L

Het leven van Mohammed

Lijn 1

Lipstick moslims

N

Nomaden en Piraten

NTR Docs

O

Onbevoegd gezag

Onder elkaar

P

Prix Europa Iris

R

Ramadanjournaal

V

Vals plat

De verbroedering

Z

Zo: Raymann

Bijlage 3 Overzicht NTR-programma's

0-9	Dat is andere taal!	Hoe?Zo! Radio
10xBeter	Dichtbij Nederland	HoelaHoep
	De Dino show	Holland Doc
A	Diskotabel	Holland Doc radio
Andere tijden	De Dokters	Huisje Boompje Beestje (kinderen)
De Avond van de jonge musicus	E	Huisje Boompje Beestje (leraren)
De avond van het Boek	Een bijzonder peloton	
Avond van het Onderwijs	Een leven lang	
	Eigenwijzer (docenten)	I
B	Eigenwijzer (leerlingen)	Imam achter tralies
De Bedding	Ekstra Weekend	In de Schaduw van de Maan
Benali Boekt		
Benjamin Herman	F	J
Het Bureau	Familie Nederland	Jong talent: in muziek
	Focus	
C		K
Caribisch Netwerk	G	Kamer 202
Casper & Lisa	De Geheimen van Barslet	Kijken in de Ziel
Chinees	Geschiedenis 24	Kika en Bob
City Folk	Gesprek op 2	Kinderwebradio
Clipphanger	Gezond24	Het Klokhuis
Co Live!	Gonzo	Knetterende letteren
College tour	De Gouden Eeuw	Knoop in je Zakdoek
Cultura	Het Groot Dictee der Nederlandse taal	Koekeloere (kinderen)
Cursus Duits		Koekeloere (leraren)
Cursus Frans	Het Groot Kinderdictee der Nederlandse Taal	Korte Film
Cursus Italiaans		De kunst van het opvoeden
Cursus Portugees	De Grote Geschiedenis Quiz	Kunststof
Cursus Spaans		Kunststof TV
Cursus Turks	H	Kwart voor Heel
	Haffmans mooiste	
D	De Halve Maan	

L	Oase	TatataTaal!
Labyrint	Onbevoegd gezag	Teleac Talen
Leraar24	Onder elkaar	Teleblik
Het leven van Mohammed	One night stand	Teletubbies
Lieve Liza	Opvoeden doen zij zo	Thuisacademie
Lijn 1	Over de kop	Top 2000
Lipstick moslims	Over leven met...	
		U
M	P	Uitmarkt TV
Mangiare!	Pavlov	Het Uur van de Wolf
Media Me	Pinkpop	
Met Michiel	Podium	V
Mijke's Middag	Podium op zaterdag	Vals plat
De Moker	Prix Europa Iris	Verborgen verleden
		De verbroedering
N	R	De Vrijdag van Vredenburg
Nieuws uit de natuur (kinderen)	Ramadanjournaal	VRW.ZKT.KNST
Nieuws uit de natuur (leraren)	S	W
Nieuwsuur	Schooltv	Wat zou jij doen?
Niks te gek!	Schooltv-beeldbank	Welkom in de Gouden Eeuw
Nomaden en Piraten	Schooltv-weekjournaal (leraren)	Wetenschap 24
North Sea Jazz	Sesamstraat	Wicked Jazz Sounds
NTR Docs	Het Sinterklaasjournaal	De Wilde Keuken
NTR Mediaprijs	De Slavernij	Winfried draait door
NTR Opera Live	De Slavernij Junior	Winfrieds Woonkamer
NTR Podium	Soul & Jazz	Z
NTR Radioprijs	De Spin	Het Zandkasteel
NTR Speelfilms	Sweelinck	Zo: Raymann
NTR ZaterdagMatinee	Sylvana Simons	Zusjes
O	T	